БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндеазилеттинген

1967 ч. ФЕВРАЛЬ 11 СУББОТА № 36 (6673).

Өртээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Витебск, Гомель областар — Ленин орденниг

Партизан шимчээшкининге идепкейлиг киришкени дээш, Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде немец-фашистиг эжелекчилерге удур демиселге ажылчы чоннарның эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруун көргүскени дээш база улус ажыл-агыйын катап тургузарынга болгаш хөгжүдеринге чедип алган чедиишкиннери дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму февраль 8-те үнген Чарлыын өзугаар Белорус ССР-ниң **Витебск болгаш Гомель областарын Ленин ордени-биле шаннаан.**

(СЭТА).

Бирги чартык чылда

Республиканың школалары 1966—1967 онзагай өөредилге чылының бирги чартыының түңнелдерин үндүргеш, үшкү улдуунче кирипкен. Улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының кол сорулгаларын СЭКП-ниң XXIII съездизи айыткан. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Ортуман школаларның ажылын улам ыңай экижидер хемчеглер дугайында» эрткен чылдың ноябрь 10-да хүлээп алган доктаалында ол сорулгаларны боттандырары-биле ап чорудар хемчеглерни тодаткан.

Партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчегленгеге үндезилээш, республиканың улус өөредилге ажылдакчылары эвээш эвес ажылдарны чоруткан. Башкы арга-мергежилин бедидип, мурнакчы дуржулганы чогаадыкчы өзу-биле ажыглап келгениниң түңнелинде, республиканың школаларындан 248 башкы бирги чартык чылды чүс хуу өөредилге-биле доосканнар. Аныяк салгалды кижизидериниң хөрээнге билиг-мергежилин, күзел-чүткүлүн харам чокка бараан болдурган башкылар школа бүрүзүнде бар деп чугаалап болур. Ынчалза-даа оларның аргадуржулгазы өске башкыларга үлегер-чижек бооп, долузу-биле ажыглаттынмайн турарын демдеглээри чугула.

Ийиги улдуңнуң түңнели-биле мурнакчы башкыларның чаа аттары тыптып келген. Оларның аттары бо дур: Б. Л. Ондар (Чөөн-Хемчик), М. Ч. Сотпа (Эрзин), Г. В. Синицина (Кызыл), К. К. Конга (Бай-Тайга). Каа-Хемниң Эржей, Тожунуң Сыстыг-Хем, Тес-Хемниң О. Шынаа, Улуг-Хемниң Иштии-Хем, Таңдының Владимировка, Кызылдың № 7 школалары бирги чартык чылда өөредилге-кижизидилгелиг ажыл талазы-биле бедик көргүзүглерлиг болганнар.

Ийиги улдуңнуң түңнели-биле алырга, Бии-Хем районнуң школаларында өөредилгениң деңнели республиканда эң-не бедик болган. Бии-Хемниң улус өөредилге ажылдакчылары, партия, совет органнары 1966—67 өөредилге чылынга школаларны белетиззиринге үлегерлиг киришкеш, чарыштың бирги черин алган болгай. Школага болгаш өг-булеге дузалаарының чөвүлелдериниң ажылы бо районда база эки. Школа хөрээн үнелеп көөр, аңаа удуртулга, контрольду кажан-даа кошкатпайн турар черлерде өөредилге-кижизидилгелиг ажылдар бедик деңнелдиг бооп турары моон көскү-дүр.

Республиканың школаларындан 4364 пионер, 833 комсомолчу чүгле 4,5 демдектерге өөренген. Бүгү пионерлерниң болгаш комсомолчуларның ниити санынга хамаарыштыр алырга, ол түң эвээш болуру чугаажок. Бистиң школаларывыста пионер, комсомол организациялары өөреникчи кижиниң кол-ла сорулгазы болур эки болгаш кончуг эки өөрениринге дузалаар, ону сорук киирер, деткиир ужурлуг.

Өөредилгениң шынарынче онза кичээнгей салып, эртем үндезиннери-биле өөреникчилерни чепсеглээрин ортумак школа дугайында доктаалда тодаргай чугаалап турар. Бирги чартык чылдың түңнелдери-биле бистиң школаларывыста чүү чедир кылдынмааныл? Чүүң-даа мурнунда, өөреникчилерниң билииниң шынары чавыс бооп артпышаан. Ниити республиканың өөредилге хуузу эрткен чылда турганындан чавызаан. Орус дылга, математиканга, тыва дылга дыка хөй уруглар багай демдектерни албышаан хевээр. Чүгле орус дылга 3888 өөреникчи багай демдектиг болган. Ол дээрге эрткен бирги чартык чылда турганындан 333 кижи хөй-дүр. Тус-тус школалар, районнар аайы-биле өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарда шыңгыы чугаалажып, түңнел үндүрер четпестер хөй болуп турар.

Программада бердинген материалды, ылаңгыя ооң кол-кол кезектерин өөредирде, өөреникчилерге ханы, быжыг билиглерни бербейн турарындан, хөй-хөй уруглар багай өөренип, катап олуруп турар. Чамдык башкыларның, школа удуртукчуларының билиг-мергежилиниң чавызындан, ажылынга харыысалга чогундан үнүп кээп турар мындыг четпестерни болдурбас дээш улус өөредилгезиниң ажылдакчылары шудургу ажылдаар апаар.

Өөредилге чылы тангүже арткан үени чеп ажыглап, өөреникчилерниң билиинде эрттирипкен түүлдерни башкы бүрүзү чедип алыр ужурлуг. Чаа теманы өөренири-биле катаптаашкынны деңге, системалыг чорудары аңаа дузалаар. Ылаңгыя кошкан өөреникчилер-биле тускай ажылдаары негеттинер. Маңаа ада-иелер-биле школаның демниг харылзаазы чүден артык үнелиг. Чүгле ынчан эки түңнелди медип ап болур.

Башкы бүрүзүнүң ажылынга харыысалгазы бо хүннерде школаның мурнунда салдынган айтыырыгларны шиитпирлээринге улуг рольду ойнаар. Республиканың чырыдыышкын министерствозу, башкылар билии бедидер институт, улус өөредилге килдистери, тус-тус школа удуртукчулары, ылаңгыя өөредилге эргелекчилери башкыларның ажылынга контрольду күштелдирип, деткимче, дузаны ай-шаанда иргүзер ужурлуг. Бо айтыырыгларны чедиишкиннии-биле шиитпирлеп алыр болзувусса, ийи чылчылаар, школазын ара каар чоруктар бистиң школаларывыска турбас. Ол дээрге 1970 чылга чедир бүгү-ниитиниң ортумак өөредилгезин бистиң чуртувуска боттандырар дээн сорулганы республикага күүседиринге чугула базым болур.

Улус өөредилгезин, школа хөрээн хүн бүрүүнүң кичээнгейинге алган турары партия, совет органнарның база чугула сорулгаларының бирээзи. Школаларның өөредилге-кижизидилгелиг ажылдарының эки түңнелдиг болуру партия, совет органнарның сагыш салыышкыны турда чедип алдынар дээрзин утпас ужурлуг бис.

Улуг Октябрьның 50 чылын чедиишкинниг уткууру дээш ажыл-иш кайда-даа хайныкан бо хүннерде улус өөредилгезиниң ажылдакчылары калбак хөй-ниитиниң деткимчези-биле боттарының мурнунда салдынган сорулгаларның күүселдези дээш улам чүткүлдүг ажылдаар ужурлуг. Ол дээрге Улуг Октябрьның алдарлыг байырлалынга оларның эң чугула сарыышкыны болур.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ 50 ЧЫЛ ОЮНГА АЛДАР КЫЛДЫР

Чаа беш чыл планының ийиги чылы — бо 1967 чылда Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл ою болуру-биле холбаштыр ол улуг байырлалды төлептиг уткуур төлээде, бистиң республиканың район бүрүзүнүң ажылчы чоннары ниити районнуң хемчээли-биле социалистиг хүлээлгелерни алгылаан.

Районнуң ажыл-агыйының адырларының талазы-биле ажылдап кылып каан делгеренгей хүлээлгелерин шуптузун албайн, кол-кол чүүлдерин ушта бижээш, солуннуң бо номеринден эгелеп парлап турарывыс бо, оонбиле кады бистиң солунга бүгү эвес, чүгле чамдык районнарныы парлаттынар. Борта кирбээн районнарның хүлээлгелери «Тувинская правдага» үнер.

СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

Бай-Тайга район

Совет арге-чагырганың 50 чыл оюн төлептиг уткууру-биле дараазында хүлээлгелерни районнуң ажыл-ишчилери ап турар:

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

1967 чылдың ноябрь 1-ге чедир күрүнеге эзт, сүт, дүк болгаш тараа садарының чыл планын күүседир, чылдың төнчүзүнге чедир пландан ажыр 200 тонна тарааны болгаш 50 тонна сүттү күрүнеге садар.

Тараа эзлчештирилгезин шын ажыглаар болгаш шөлдерни даштардан база чадаң ыыштардан арыглап тургаш, 1967 чылда 150 гектар күр черни шингээдип алыр.

КУЛЬТУРА-АМЫДЫРАЛ БОЛГАШ ЧУРТТАЛГА ТУДУУНУҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Район төвү — Тээлиде Культура бажыңының тудуун октябрьның 15-ке чедир дооскаш, ону ажыглалга киирер. Тээлиге 30 олуттуг чунар бажыңның тудуун хуусаа бетинде — октябрьның 1-ге чедир доозар.

Каргы көдээ Совединиң төвү — Мугур-Аксы суурга 320 өөреникчи өөренир школаның тудуун бо чылдың август 15-ке чедир доозар.

Кызыл-Даг көдээ Советтиң төвү — Кызыл-Даг суурга «Тээли» совхозтуң күсели-биле 25 оруннуг уруглар садын ажыдар.

«Мурнакчы» болгаш «Кара-Хөл» колхозтарның төптерингe хөй-ниитинин күжү-биле болгаш ол колхозтарның акша-хөреңгизи-биле ийи спорт шөлдерин 1967 чылдың июль 15-ке чедир тудуп дооскаш, оларны дериир.

Район төвүнге болгаш «Кара-Хөл» колхозтуң төвүнге кайызы-даа 500 олуттуг ийи ногаан театрны туткаш, ажыглалга киирер.

Районнуң чурттакчылыг черлеринге бо чылдың чазынында болгаш күзүнүнде 9300 ыыштарны болгаш чадаң ыыштарны тарып олуртур база 4100 метр штахетникти тургускулаар.

Пландан дашкаар 120 дөрбелчин метр чурттала шалын тудар.

Эрзин район

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

1967 чылда 1411 тонна эзтти, 525 тонна сүттү болгаш 219 тонна дүкту күрүнеге садар.

КУЛЬТУРА, ЧЫРЫДЫЫШКЫН БОЛГАШ КАДЫК КАМГАЛАЛ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

«Чаа орук» колхозтуң төвүнге клуб тудуун доозар.

Район төвүнде болгаш колхозтарның төп суурларынга ногаан театрларны база спорт шөлдерин тудар.

Сыын-Мыйыс болгаш Сувура фермаларын радиожудар, электрижидер болгаш доктаамал турар киноустановкалар-биле хандырар база Бай-Даг болгаш Нарын суурларда доктаамал турар киноустановкаларны делгем экранныг кылдыр эде дериир.

«Коммунизмче орук» колхозка амыдырал хандырылга комбинадының салбырын ажыдар болгаш амыдырал хандырылга комбинадының чанынга шак, амыдыралга хамаарышкан херектелдерни болгаш өске-даа механизмнерни септээр черлерни тургузар.

Район төвүнге 200 точкалыг коммутаторну тургузар, Ленин аттыг колхозтуң төвүнге харылзаа салбырын ажыдар.

«Чаа орук» колхозтуң № 1 хойжу бригадазының төвүнге телефон киирер болгаш радиожудулгазын кылыр.

«Чаа орук» колхозтуң № 1 хойжу бригадазының төвүнге, «Мөрен» колхозтуң Сыын-Мыйыс фермазынга садыг шугуму-биле ларёктарны ажыткылаар.

Школа бүрүзүнге спорт болгаш география шөлдерин тургузар, колхозтар араазының пионер лагерин чаа черге көжүрүп чаартып тургузар.

Бежен оруннуг школа-интернатты тудар.

«Коммунизмче орук» колхозтуң төвүнге эмнер садыглар ларёкту ажыткан турар.

Ак-Довурактың электростанциязы коммунистиг күш-ажылдың коллективи дээш демисежип турар бүдүрүлгелериниң бирээзи. Коллективте ам 40 ажыг кижиге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты тывыскан.

Электростанция январьда бүдүрүлге талазы-биле алган хүлээлгезин ажыр күүседип, 2 миллион 9 муң киловатт-шак энергияны бээр тургаш, 3 миллион 500 муң кылдыр күүсеткен. Бо коллективтиң кежигүннери чыл даалгазын ноябрь 7-де күүседир дээш, Улуг Октябрьның 50 чыл оюнга алдаржыткан социалистиг чарыштың цехтер араазында калбарткан.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) электростанцияда партия организациязының секретары, электрик Эдуард Дамбровский блок системазының улуг машинизи Александр Мильченко болгаш одалга цегиниң мастери Александр Кислицын олар-биле одалга цегинде январьда социалистиг хүлээлгениң түңнелин чугаалажып турары.

А. КУМАЯКТЫҢ фотозу.

А. Н. Косыгинниң Г. Вильсон-биле беседазы

ЛОНДОН. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). Февраль 9-та ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинниң Великобританияның премьер-министри Г. Вильсон-биле беседазы болган. Мурнунда эрткилээн беседаларга чугаалашкан айтыыглар талазы-биле санал-оналдарының солчулгазы үргүлчүлээн.

Эртенги шайлалга

ЛОНДОН. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). Даштыкы журналистерниң Лондонда ассоциациязы февраль 9-та ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге алдар болдурган эртенги шайлалганы «Дотчестер» отельге тургускан. Эртенги шайлалгага Совет чазактың баштыңы чүве чугаалаан, журналистерниң салган айтыыгларынга харыылаан.

Дүштеки шайлалга

ЛОНДОН. (СЭТА-ның тускай корреспондентизи). Февраль 8-те ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин Великобританияның премьер-министри Г. Вильсонга алдар болдурган дүштеки шайлалганы совет элчин черинге тургускан.

Дүштеки шайлалгага англи чазактың баштыңы-биле кады даштыкы херектер министри Дж. Браун болгаш Великобританияның өске-даа күрүне ажылдакчылары, а ол ышкаш Великобританияның Совет Эвилелинде элчиин сөр Дж. Харрисон олар олурушкан.

Дүштеки шайлалгага совет таладан Грузин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы Г. Д. Джавахишвили, Эстон ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы В. П. Клаусон, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министриниң ораламчызы А. А. Солдатов, ССРЭ-ниң Великобританияда элчиин М. Н. Смирновский болгаш албанның өске-даа кижилери олурушкан.

Найыралчы байдалга эрткен дүштеки шайлалганың үезинде А. Н. Косыгин биле Г. Вильсон дашкалар көдүрген.

ДЭЭДИ ШКОЛА АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

Февраль 9-та Москваның Күрүне университединге дээди школа ажылдакчыларының чөвүлел хуралы ажыттынган. Министерстволарның болгаш төп албан черлериниң удуртукчулары, чурттуң 767 дээди өөредилге черлериниң профавилел, партия болгаш комсомол организацияларының төлөлекчилери дээди школага өөредилгени организастаар, эртемнерни башкылаарының эртем-теоретиктиг деңнелин үндезини-биле экижидер, шинчилел болгаш кижизидилге ажылын сайзыраңгайжыдар талазы-биле чугула айтыыгларны чугаалажып турар.

«Чуртка тускай эртемниглерни белеткээрин экижидер база дээди болгаш ортумак тускай өөредилгеге удуртулганы сайзыраңгайжыдар талазы-биле хемчеглерниң дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле дээди өөредилге черлериниң сорулгаларының дугайында» илеткелди ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министри В. П. Елютин кылган.

(СЭТА).

УЛУСТУҢ БЕДИК БҮЗҮРЕЛИ

Соңгулда мурнунуң хуралдары

РСФСР-ниң Дээди Совединиге депутаттарга кандидаттар депшидериби-биле холбаштырган ажылчы чоннарның хуралдары республикада үргүлчүлеп турар.

Февраль 9-та Москваның А. В. Вишневский аттыг хирургия институтунуң коллективиниң соңгулда мурнунуң хуралынга ол институттуң директору **Александр Александрович Вишневскийни** Россия Федерациязының күрүне эрге-чагыргазының дээди органының депутадының кандидадынга депшиткен.

Краснодарның электри-хемчээкчи приборлар заводунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга боттарының бүдүрүлгезиниң бригадир-эптекчизи, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **К. Ф. Цыбулинаны** депшиткен.

Ставрополь крайның Кочубеевск районунуң Октябрь революциязы аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга боттарының колхозунуң звеночузу **Л. М. Крининаны** депшиткен.

Горький областың Ботск районунуң «Рассвет» көдээ ажыл-агый артелиниң кежигүннериниң соңгулда мурнунуң хуралы РСФСР-ниң күрүне эрге-чагыргазының дээди органының депутадының кандидадынга «Рассвет» колхозтуң ферма эргелекчизи **Т. Н. Шоронованы** депшиткен.

Кострома областың Макарьевск районунуң «Ленинниң оруу» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчулары соңгулда мурнунуң хуралынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга «Ленинниң оруу» колхозтуң агроному **А. А. Морохованы** депшиткен.

Липецк областың «Октябрь 15 чылы» совхозунуң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары Россия Федерациязының Дээди Совединиң депутадының кандидадынга ол ажыл-агыйның агроном-бригадири **А. Н. Степанованы** депшиткен.

Ростовтуң хөм бүдүрүлгезиниң Ленин аттыг каттыжыышкынының ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры ажылчын **А. А. Глушичиниң** депшиткен.

Нижнетагильскиниң Уралвагон заводунуң коллективиниң соңгулда мурнунуң хуралынга заводтуң сураглыг токары **А. И. Гвоздевти** РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга чаңгыс үн-биле депшиткен.

Марий АССР-де «Сила» деп эң улуг колхозтуң ажыл-ишчилериниң хуралы болган. РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга ол көдээ ажыл-агый артелиниң куш ажаакчызы **М. А. Овсянникованы** депшиткен.

Чуваш АССР-ниң Марпинск-Посад районунуң Шоршелы көдээ суурунга болган хуралга колхозчулар РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга Совет Эвилелиниң Маадыры **Хомушку Намчайевич Чүргүй-оолду** Тес-Хем районнуң Берт-Даг суурунуң чурттакчы чону бир үн-биле депшиткен.

Ол ышкаш «Чодураа» колхозтуң төвү—Белдир-Арыг суурга соңгулда мурнунуң хуралы болуп эрткен. Аңаа Тес-Хемниң № 90 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга ол-ла колхозтуң мурнакчы хойжузу **Максим Дондупович Сувандинин** кандидатуразын колхозчулар чаңгыс эп-сеткилдиг депшиткеннер.

Тес-Хем район Совединиң депутаттарының кандидаттарынга депшидилге районнуң чер бүрүзүнде болуп эрткен турар.

Чаңгыс эп-сеткилдиг детказын

Самагалдайда районнар араазының «Сельхозтехника» каттыжыышкынының инженер-техниктиг ажылдакчыларының болгаш ажылчыннарының коллективиниң ниити хуралынга Самагалдайның № 88 соңгулда округунуң талазы-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга Тес-Хемниң ажылчы чоннар депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы **Сереммаа Манзырык-чыевна Байыр-оолду** депшиткен.

Берт-Дагның № 89 соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга Совет Эвилелиниң Маадыры **Хомушку Намчайевич Чүргүй-оолду** Тес-Хем районнуң Берт-Даг суурунуң чурттакчы чону бир үн-биле депшиткен.

Ол ышкаш «Чодураа» колхозтуң төвү—Белдир-Арыг суурга соңгулда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга ол-ла колхозтуң мурнакчы хойжузу **Максим Дондупович Сувандинин** кандидатуразын колхозчулар чаңгыс эп-сеткилдиг депшиткеннер.

Тес-Хем район Совединиң депутаттарының кандидаттарынга депшидилге районнуң чер бүрүзүнде болуп эрткен турар.

Тудугжулар депшиткеннер

«Тыва тудуг» трезиниң клубунга республика найысылалының тудугжулары, монтажчылары, шеверлекчилери, инженер-техниктиг ажылдакчылары чыглып келгеннер. Аңаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге соңгулда талазы-биле Кызыл хоорайның № 3 соңгу-чөөн округундан депутатка кандидат депшидериниң хуралы болуп эрткен.

«Кызыл тудуг» эргелелинде партбюро секретары А. Сухачев хуралды ажыткаш, «Тыва тудуг» трезинде партком секретары В. Коганковка сөс берген. Тываның № 855 соңгулда округундан РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутаттарының кандидаттарынга депшиттиргеннерни ол деткээн.

Дараазында, «Кызыл тудуг» эргелелинде комплексилиг бригаданың удуртукчузу Салчак Чайдып сөс алгаш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының кандидадынга тудугжу **С. Б. Санданы** депшидерин саналдаан. «Кызыл тудуг» эргелелиниң начальниги оралакчызы М. Артас, ында № 2 тудуг участогунуң начальниги П. Бондаренко база өскелер-даа ол саналды деткээннер.

УДУРЛАНЫЫШКЫННЫҢ МИТИНГИЛЕРИ

МОСКВА. Кыдат эрге-чагыргаларының өөнчүк-чөңгээлиг хөделиишкиннери бүгү совет кижилериниң килеңнээшкинин болгаш хорадаашкынын болдуруп турар. Нүгүлдээшкин болгаш хоп-мегениң аргазы-биле Совет Эвилелиниң болгаш Кыдат Улус Республиканың улустарының найыралын үзеринде бодап турар кижилерге шыңгыы сагындырыгның состегин митингилерге чүве чугаалаанар сагындырып турар.

Москвада шеверлээр станоктар кылыр заводтуң слесарь-эптекчизи А. С. Афанасьев индирге үнүп келген.

— Кыдат Улус Республиканың амгы удуртукчулары чарылдырыкчы ажыл-чорудулганы үүлгедип, шынчы кижилериниң килеңнээшкинин болдуруп турар. Совет улус КУР-га улуг дузаламчыны көргүзүп турар. Чүгле бистиң заводтуң маркаын салган 500 хире станоктарны Кыдатче чоруткан. Ону кыдат удуртукчуларның уттуп турары хараадаачыг-дыр. Бис Совет чазактың Медеглелин ийи-биле деткип тур бис.

Хоочун ажылчын И. Д. Фетисов:

— Хунвейбиннериниң хөделиишкиннери фашистериниң чимзениишкиннериниге дөмей-дир. КУР-нуң ажылчыннарын кыйгырарым болза: Совет Эвилелинге болгаш ооң улузунга удур каржы хоптанныышкын-биле Мао Цзэ-дуниңе чалчаларынга коммунизмниң тугун боратпанар!

Кыдат удуртукчуларның өөнчүк чөңгээлериге удурланыышкынның митингилери Дорогомиловскиниң М. В. Фрунзе аттыг химия заводунга, чурттала тудуунуң талазы-биле төп эртем-шинчилел болгаш төлевилел институтуна болгаш өске-даа черлерге болгулаан. Митингилерниң киржикчилери КУР-нуң Москвада элчин черинге тыпсырыбиле удурланыышкынның резолюцияларын хүлээп алганнар.

ЛЕНИНГРАД. Совет Эвилелинге удур Кыдатта үрдүген хоп-мегеге удурланыышкынны «Ленинхиммаш» институттуң коллективи кылган.

— Хунвейбиннериниң хөделиишкиннери эң-не черлик үүлгедигдир. Олар кымга удурланып турардары ол?—Олар социализмче-орукту салган бодунуң чуртунга, чырыткылыг чаа келир үеним тургузукчузу болган бодунуң чонунга удурланып турары ол-дур!

Совет чазактың Медеглелин деткээн база совет-кыдат харылзааларны үзеринче утланган ажылдарны чорудуп турар кыдат удуртукчуларны килеңнээшкин-биле буруу шапкан резолюцияны митингиниң киржикчилери хүлээп алган. Ол документини КУР-нуң Москвада элчин черинче чорударын шиитпирлээн.

СВЕРДЛОВСК. Уралдың индустриязының бир улуг заводунга мунмуң ажылчыннар чыглып келген.

— Бо удаада дег үрдүген өөнчүк-чөңгээ төөгүге турбаан. Мао Цзэ-дуниңе чалчаларының ажыл-чорудулгазынга ханызы-биле киленнеп тур бис.

Совет кижилериниң, Уралдың ажылчыннарының күзел-бодалын Совет чазактың Медеглелинде долузу-биле илереткен. Пекинде ужурдүжок үүлгедишканнерге төнчүнү салган турар ужуруг—деп, фрезеровщик Ф. А. Нуриханова чугаалаан.

Митингиниң киржикчилери Совет чазактың Медеглелин деткээн резолюцияны хүлээп алган.

АЛМА-АТА. Мао Цзэ-дун баштаан чаржычыг кижилериниң Совет Эвилелинге удур өөнчүк-чөңгээлерине килеңнээшкинин илергейлээн удурланыышкынның митингилери Казахстаның хоорайларында, суурларында болгаш аалдарында болгулап турар.

Алма-Атада № 2 автосептелге заводунуң коллективиниң митингизинге ажылчын Н. И. Кононовтуң медеглээни болза:

— Совет Эвилелинге, СЭКП-ге, бистиң удуртукчуларывыска удур ыыдынчыг, хирлиг нүгүлдээшкиннерге удурланып тур мен. Бөдүүн совет кижилер бистиң талавыста деп, кыдат удуртулганың кезек мөөренери чулчуруп турарлар. Ону канчаш бодап алганнары ол! Ук нүгүлчүлер биле алыынар: Совет улус бодунуң төрээн Коммунистиг партиязын, ооң Ленинчи Төп Комитедин, Совет чазакты долгандыр сыырый каттышкан.

Республиканың Семипалатинск, Гурьев, Джамбул, Кокчетав болгаш өске-даа областарының колхоз, совхозтарында, бүдүрүлгелериндe кыдат удуртукчуларын хоралыг ажыл-чорудулгазынга удурланыышкынның митингилери болуп турар.

(СЭТА).

Кадарган кодан хоюмну чайын одарладып семиртиринге, менди, хүр чыл ажыларынга кандыг бергелер болбаан дээр. Ол бүгүнү шыдажып эртеринге, улам эки көргүзүглүг болурунга күзел-чүткүл өг-бүледе кижилерни дөстүндүрбейн, он ажыг чылдар билдиртпейн эртип келди. Нинтиниң малын өстүрер, Төрээн чуртка уламна хой эзэтти, дүктү бээр чугула сорулгага биче-даа бол, бо аразында ажыл-ишчи үлүг-хуум кирген.

Кышты хүр ашкан малдың продуктулуу бедик, ооң чаш төлү боткур, дүрген мандыычал болурун практика бадыткаан. Ынчангаш бо кышка эки белеткелдиг кирдивис. Беш чылдың баштайгы чылында төрүүр үүс хойга онааштыр 95 хураганны менди доруктурбушаан, хой бүрүзүнден-не ортумаа-биле 2,9 кг дүктү кыргып алган бис.

Совет Эрге-чагырганың бежен чыл оюн демдеглээр юбилейлиг чылда улам бедик көргүзүглүг болурун дузалакчы кадарчым (ургуларым иези) Ховалыг Долба-Сүрүң-биле сүмелешкен бис. Малдың чаш төлүн чидириг чокка доруктуруп, хой бүрүзүнден 3 кг дүктү кыргып алырынга бүзүрел бар: кыштаавыета мал чеми четчир, кажаа-турлаг эки, кышкы одарны шын организастап, ажаалдаже кичээнгей салганындан хойларывыс ам-даа семис олчаан.

«Улуг-Хая» совхозтуң Хаймракан салбырында бистиң хамааржын турарывыс үшкү бригаданың өске-даа коданнарында шээр мал хүр кыштаглап, чаш хураганнар менди доругун турары өөрүнчүг. Мээң коданымда төрүүр 295 хой бар, баштай төрүттүнген 35 хураган шупту менди.

Мооң-биле чергелештир бистиң ажылывыста четпестерни айтып, ону чайладырынга санал-бодалды илередири база ажыктыг боор. Төрээн хойларга силос дыка үнелиг. Ону моон соңгаар шээр малга база белеткезе үүл? Кыштагларда фонарь-чырытты чедишпес, керосин чок, чаш малга клетка кылыр ыяш материал, хураганнарга инчеек кылыр кидис четче хандыртынмайн турар.

Х. СЕМЧИТ-ООЛ,

Хойжуның бодун М. Валерьянов тырттырган. хойжу.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ САГЫНДЫРЫП ТУР

Хойларны тарып боозаткаанының болгаш сула эдержилгени чорудуп эгелээнинин үезин барымдаалаарга Эрзин районнуң колхозтарынга массалыг оолдаашкын февраль айның ортан үезинден ыңай түлүктей бээр. Районнуң улусчу контроль комитеди ажыл-агыйлар массалыг оолдаашкынга канчаар белеткенин турарын хынаан болгаш ооң түңнелин хуралынга чугаалажып көрген.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш тускай эртемнилери хойнуң массалыг оолдаашкынынга ыракта четпес белеткенип турары хынаалдадан көзүлген. Чүгле Нарында «Коммунизмче орук» колхозта чамдык белеткелдер кылдыган боордан башка, өске ажыл-агыйларда ынаар кичээнгей салдынмаан. Ленин аттыг, «Мөрен» болгаш «Чаа орук» колхозтар чаш мал кажааларын белеткээринче, сакманшиктерни хою төрүүр коданнарже чорударынче болгаш хойжуларны инчеектер, фонарьлар, тускай хеп чергелиг үүлдербиле хандырарынче кичээнгейни салбаан. Районнуң көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелели мал төрүүр үеде хереглээр антибиотик эмнерни, сөөк далганын болгаш өске-даа эм үүлдерни чедип алырынче кичээнгей салбаан.

Массалыг оолдаашкын эгелээри арай элек болза-даа, эдержилгени шын эвес чорулганының база бүдүрүкчүлерни кайы хамаан чокка коданнарга катканының түңнелинде чамдык коданнарда оолдаашкын массалыг эвес-даа болза чоруп турар. Төрүүр хойларны баш удур азыраарынче кичээнгей салбастың үржүү ам безин көстү берген. «Коммунизмче орук» колхозта хойжу Тере-Бижиниң коданында 150 хой хураганнапкан. Оларның 50 хуузу хураганнарын тоттурбайн турар. «Чаа орук» колхозта хойжу Дамбада төрээн 63 хойнуң хураганнарындан 12 өлген. Мал эмчилери шинчип көөрге, олар аштап өлген болган.

Малдың чаш төлүнүң өлүмээр чоруу чылыг кажааларны ой-шаанда белеткевейн барганындан дээрэн ажыл-агыйларның удуртукчуларынга, тускай эртемнилерге база малчыннарга шагда билдинген. Ыпчалза-даа хураганнарга чылыг кажааны белеткээри амга чедир-ле сөс кырында болбушаан. «Мөрен» колхозтуң хойжузу Көк-оолдуң коданында хураган кажаазы чок, ам ону удур кылыр апарган. «Чаа орук» колхозтуң тускай эртемнилери болгаш чамдык хойжулары эрги үтек кажааларга база оглерге хураганнарны доруктурар ужурга таваржып турарлар.

Чаш малдың оран-савазын четпес белеткээни болгаш ооң ажаалдазын шын тургуспааны ам безин уржуктуг чоруун көргүзе берген. «Коммунизмче орук» колхозта төрээн 854 хойдан 20, «Чаа орук» колхозта төрээн 407 хойдан 23 хураган өлген.

Улусчу контроль комитединиң хуралынга колхозтарның удуртукчуларын болгаш тускай эртемнилерин чалап олуруштургаш, оларның тайылбырын, саналдарын алган.

С. ТАМБА,
«Шынның» корр.

ТЫВАНЫҢ БЮДЖЕДИ

А. КАПЛУНОВ,
Тыва АССР-ниң сан министри.

Бо чылдың январь 13-те Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң он бирги сессиязы АССР-ниң 1967 чылда Күрүне бюджединиң болгаш улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планының дугаймында хоойлуларны бир үн-биле бадылаан. Бистиң республиканың 1967 чылда Күрүне бюджединиң кол онза үүлдери үүл?

1967 чылда бюджет улам өскен. Ону 41439 мың рубль түнге, эрткен чылдан 7,5 хуу өзүлделиг кылдыр бадылаан. Мурнуку чылдардаазы-биле бир демей, бюджеттиң кол үндезини болза саарылга үндүрүү, орулгалардан шилчилгелер, кооператив болгаш колхоз организацияларындан олча-ажык үндүрүү дээн чергелиг, социалистиг ажыл-агыйның бюджетке киирер ол чылдалары болур. Бо төлелгелер амгы үеде бюджеттиң орулгазының кол нуруузу болуп турар, эң чоокку келир үеде олар бюджеттиң кара чаңгыс үндезини болу бээр.

Мынчангаш 1967 чылдың бюджединиң орулгаларын чедиишкиннинбиле күүседип алыры үлетпүр бүдүрүлгелериниң бүдүрүлге планнарын күүсеиринден, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидип, продукцияның бот-үнезин чиигедип, эртемниң болгаш техниканың эң чаа чедиишкиннерин нептередип тургаш, ажыл-агыйның иштики чылдаларын көвүдериндеп улуу-биле хамааржырдыр.

1966 чылда республиканың күрүне бюджединиң орулгазын киирип күүседириниң планы 100,4 хуу күүсеттинген. Ындыг болзажок, түңнел ооң улуг болур аргалыг турган, үүл дээрге чамдык бүдүрүлгелер продукция бүдүреринің болгаш ону саарарының планнарын чедир күүсетпээн. Ынчангаш саарылга үндүрүү болгаш орулгалардан шилчилгелер дээн ышкаш, бюджеттиң ындыг орулгалары чедир кирбээн.

Чижээлээрге, «Тыва тудугнуң» дузалаар бүдүрүлгелер комбинады, Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың туйбу заводтары, пиво заводу, Сарыг-Септиң, Бай-Хаактың болгаш Шуурмактың амыдырал хандырыла комбинаттары ниити продукция бүдүреринің чыл планнарын күүсетпээнней, оларда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планнары база күүсеттинмээн. Чамдык бүдүрүлгелер чыл планын күүсетседаа, эң чүгула кылыглар талазы-биле база күүсетпээн. Чижээ, эзт комбинады эзт бүдүрер планын күүсетпээн, Кызылдың сайгарылга баазазы далган бүдүрүнн, хлеб заводу кондитер кылыглар бүдүрүн чедир күүсетпээн, ооң-даа өске.

Бо 1967 чылда бистиң республиканың үлетпүр бүдүрүлгелерин планнаашкынның, экономиктиг идиг бериишкининиң чаа системазынга шилчидер дээрзин демдеглээр херек. Ынчаарда бүдүрүлгелерге орулгаларның күсели-биле шаңнал фондулары болгаш бүдүрүлгени хөгжүдериниң фондузу туруп келир, олар бүдүрүлгениң бодунуң эргезинге турар, бо талазынга өске-даа чаа үүлдер болур.

Мынчангаш ажыл-агыйның бо чаа реформазы, ажыл-агыйны удуртуруның чаа хевирлери, бүдүрүлгелер болгаш ажыл-агый организацияларының удуртукчуларының эргелерин калбартканы—бо бүгү болза ажылчы чоннарның чогаадыкчы инициативазын хөгжүдеринге, бүдүрүлге бүрүзүнге бүдүрүлгени организастаарын улам экижидеринге чаа улуг аргаларны ажыдары чугаажок. Экономиктиг идиг бериишкининиң системазы боду-ла бүдүрүлгениң орулгалыын улам бедидиринче, бүдүрүлгениң темпилерин саададып турар бүгү үүлдерни үзүткаарынче чаа оруктарны дилеп тывар кылдыр коллективтерни албадап турар. Мынчангаш олардан бюджетче киирилделер улам быжыг үндезинниг болур.

Бистиң республиканың байдалынга хереглел кооперациязы бюджеттиң орулгалыг кезээн күүседириңге улуг ужур-дузалыг, ол болза орулгадан олча-ажык үндүрүүн төлеп турар болгай. Оларның ажылы кандыгы? 22 хереглел ниитиледдериниң тозу бараан саарылгазының планын күүсетпээн. Бараан саарылгазын күүседиринге чоннуң бараан талазы-биле хереглелин өөренип көрбези, садыг черлеринге бараанларны шын эвес хуваап турары, чамдык үлетпүр болгаш азып-чем бараанларын садыглаарын эки организаставайн турары улуг моондак болуп турар. Магазиннер бо-ла хагдына берген турар, эрткен чылын үүрмектеп садарының магазиннери ниитизи-биле 3500 ажыг хүнде хагдынган, ооң-биле холбаштыр бараан саарылгазының планындан миллион ажыг рубль үне берген. Бо талазы-биле байдал Барыын-Хемчик, Тожу райполарда онза багай.

Бо бүгүнүң түңнелинде кооперация шугуму-биле бюджетке киирилделернің чамдыызы күүсеттинмейн барган.

Республиканың бюджединин чарыгдалдары кайнаар угланганы?

Ол хамыктың мурнунда чоннуң амыдырал деннелин улам бедиринче, ооң материалдыг болгаш угаан-бодал херегледдерин долузубиле хандырарынче угланган. Республика бюджединиң шиитпирлиг кезээ—социал-культура хемчеглерни (өөредилге, кадык камгалалы, социал хандырылгазы болгаш өске-даа) хандырарынче угланган. Анаа чарыгдалды 15311 мың рубльге бадылаан, бо болза эрткен чылдыындан 6 хуу өскени ол-дур. Ол болза халас өөредилгеге, эмнелге хандырылгазынга, уруглар албан черлеринге, кырганнар бажыңнарынга, пенсиялар, пособиелер төлелгезинге, сургуулдар стипендиларынга, өскедаа үүлдерге дөзевилээн чарыгдалдар-дыр. Улус өөредилгезинге хөйну төлевилээн, а ол талазы-биле бисте байдал мындыг: республикада ниити билигнин 163 школалары бар, ооң иштинде эге школалар 41, сес чылдыы—79 болгаш ортумак школа — 43. Ол школаларга өөренікчилерниң саны 3366 кижиге өзер болгаш бүгү өөренікчилер 49,8 мың чедер.

Ажылчыннарның болгаш колхозчуларның ниити билиин, культура-техниктиг деннелин бедидеринге ажылчын болгаш көдээ аныяктарның школалары база улуг кижилерниң бот-өөредилгиг школалары улуг аргаларны ажыдып турар. Ажылчын болгаш көдээ аныяктар школаларының хереглелинге 1967 чылда 300 мың рубльди чарыгдаар деп планнаан, ол болза эрткен чылдыындан 42 мың рубль хөй болуп турар-дыр.

Аныяктарның чогаадыкчы мергежилин хөгжүдер талазы-биле республикада таарымчалыг байдалды база тургускан, ол болза чыл бүрүзүнде чорудуп турарывыс бот-тывынгыр уран үүл театрларынга болгаш ниити ырлар коллективтеринге бо чылын 15 мың рубльди бээрин бюджетте көрген.

Эмнелге практиказында совет медицина эртемниң эң чаа чедиишкиннерин калбаа-биле ажылгап турар. Медицина хандырылгазының шынары улам бедип, чоннуң аарыыр чоруу эвээжээн. Мынчангаш чоннуң медицина хандырылгазынга—кадык камгалалынга бюджеттен чарыгдалды 9927 мың рубльге бадылаан, ол болза эрткен чылдан 588 мың рубльге көвүдээн-дир. Ооң иштинде демдеглезе чогуур чүве болза үндезин чондан иелер божаанда, оларның уругларынга республикага ниитизи-биле 83 мың рубльдин үүлдерин халаска бээр база өкпези аарыг кижилерни халас эмнээринге 198 мың рубльди дөзевилээн.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың иелер болгаш чаштар дугаймында кайы хире сагышты салып турарын совет кижилер билир. Тыва АССР-ниң 1967 чылда бюджединде школа назыны четпээн уруглар албан черлеринге 2277 мың рубльди чарыгдаарын көрген.

Кадык камгалалынга чарыгдалдар болза амгы туруп турар эмнелге-профилактиктиг албан черлерин, оларда ажылдап турарларны хандырары-биле чергелештир эмнелге черлеринде орунларның санын көвүдеп, оларның санын 2915 чедирер арганы берип турар.

Тыва АССР-ниң 1967 чылда Күрүне бюджединиң кол угланыышкыннары мындыг-дыр. Ону болза Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 50 чыл оюн байырлап эртер бо байырлалды чылда күүседир апаар бис, ынчангаш күрүне бюджединге кирер орулгаларны чүгле доллур эвес, харын ажыр күүседир дээш ажылдаары — бүдүрүлгелерниң, ажыл-агый организацияларының, колхозтар болгаш совхозтарның улуг байырлалга төлептиг белээ болур.

Бедик шаңнал

Республиканың эмнелге-профилактика албан черлеринге хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап келгени дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 70 харны харлааны-биле холбаштыр Республиканың санитар-чырыдышкын бажыңының методизи ВАСИЛИЙ НИКОЛАЕВИЧ ПУДОВТУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ шаңнаан.

Парторганизациялардан чогаадып

СЭЭҢ ХҮЛЭЭЛГЕҢ ЧҮЛ?

Коммунист, партияның негелдеаин канчаар күүседип тур сеп? Сээң хүлээлгең чүл? Моон соңгаргы планың чүл? Бистиң партия эге организациязы, ооң бюрозу ындыг чижектиг айтырыгларны коммунистерге салып, ооң түңнелин чугаалажып турар. Ол чүл дээрге коммунистиң хуу харысалгазын бедидер дээш партийжи негелде-дир.

Кадый-Бажында хойжу бригадада эш Сундуй-оол удурткан партия болүүн ап көрээл. Ында коммунист бүрүзү эки ажылдап, хой-ниити хүлээлгезин төлептиг күүседип турар. Коммунистер эштер Дава, Аймыы, Маадыр-оол олар малчыннарның социалистиг чарыжын организастап келгеннер. Сөолгу бир түңнелге малчыннарның чеже хураган камгалап алганын түңнээн. Кижи бүрүзү 100—120 ажыг хураган олчалыг болган.

Ол бригаданы шефке ап дузаажыры-биле Чаа-Суур сес чыл школазының башкылары коммунистер В. Шарый-оол биле С. Сиилинге партийжи даалга берген бис. Олар малчыннарга концерт көргүзер, лекция, беседа кылып бээр дээш аңаа бо-ла чеде бээр апарганнар.

Чаа-Суурнуң хову звенозунда коммунистер М. Сендажы, М. Балган часкы тарылгага хереглээр үрезинни дөгерезин эки шынарлыг арыглап доосканнар. Ам эзлчегде — машина-техника септелгези, партия болүүнүң организакчызы тракторист эш Доктугуга баштаткан септекчилер бо ажылды совет органнарга соңгудалар хүүнге чедир бүрүн доозарын хүлээнген. Олар ук сөзүн эзлеп шыдаарлар.

Т. ТОРЖУ,
Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң Чаа-Суурда партия эге организациязының секретары.

Шиитпир күүсеттинмейн турар

Мал кыштаглаашкынын организас чок эрттирип, малчыннарның амыдырал-чуртталгазынче кичээнгейни кошкадып турганы дээш «Чодураа» колхозтуң Чодураа салбырында партия эге организациязының бюрозун, колхозтуң удуртукчуларын партияның эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралынга шыңгыы шүүгмүүлээн. Оон бээр ийи ай аштан. Ынчаардагы шүүгмүүлелден ам кандыг түңнел үндүрүп болурул?

Шүүгмүүлелге үндезилээш, четпестерни эдип-чазап алырының хемчээн ап чыдавайн турар. Чаш мал кажаалары ам-даа четче септеттинмээн, чамдык кыштагларга мал чеми дүжүртүнмээн, чем рационун тургуспаан. Өске-даа хой четпестер бар. Оон ыңай, малчыннарның амыдыралын экижидер дээш тодаргай хемчеглер алдынмаан.

Үндүрген шиитпиринің күүселдезин чедип алыр дээш партия организациязы кошкак ажылдап турарын бо фактылар хереченлеп турар. Колхозтуң парткому (секретары эш Т. Буян) бо эге организацияга боттуг дуза чедирбейн турар.

Ч. ДАЖЫВАА.
Тес-Хем район

Баштайгы он хонукта

Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң партия эге организациязының бюро хуралы активчилер-биле кады болуп эрткен. Колхозтуң ажыл-агыйының амгы хүнүнде байдалын, ылаңгыя январь айда чүү кылдыныган ацаа чугаалашканнар.

Мал кыштаглаашкынын чедиишкиннинг эрттирер дээш партия организациязы элээн хемчеглерни ап турарын бо хуралга демдеглээн.

Январьда 800 ажыг хой төрээн. Оларның хураганнары бүрүн алдынган. Куулар Ондар-оол, Ховалыг Опан-оол чаш хураган камгалап алыр талазы-биле мурнакчылар болган.

Саанчылардан Татьяна Куулар, Анна Ондар болгаш Ооржак Биче-Карак өске эштерни мурнай бергеннер.

Ажылда четпестерни илеретпишаан, ону чок болдурарының хемчеглерни тодаргай чугаалашкапы кончуг таарымчалыг болган. Хадың-Аксы сүт-бараан фермазы бир инектен сүт саап алыр планын күүсетпейн турар. Фермаларга контроль саалданы чорудар дугаймда колхоз баштаар чери эрткен чылдың ноябрьда-ла шиитпирлээн хирезинде, олче ам-даа эгелеп кирбээн. Бо четпестерни үзүткаарының хемчеглерин алырынга коммунистерниң идепкейлиг киржилгезин айыткан.

К. СҮТТҮГ-ООЛ.

ШЫН
2-ГИ АРЫН
1967 ч. февраль 11.

Бора-Шайның кижилери

Өвүр районда «Коммунизмче орук» колхозтуң Бора-Шай салбырының ажыл-ишчилери Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн төлептиг уткуур дээш, күш-ажылчы улуг өдүрлүүшкүн-биле ажылдап турар, олар чаа бедиткен хүлээлгелерни алган.

Ында бода мал 11 незек черде 800 баш, шээр мал 9 незек черде 3660 баш кыштаглап турар. Амгы үеде малдың кышкы байдалы эки, чүге дээрге мал кыштагладыышкынынга белеткел эки болган, сигенни, көк-суланы кыштагларда чедирип алгылаан.

Малчыннар Тюлюш Өлчей, Тюлюш Бюрбю, Моңгуш Шуурукчу, Ондар Буга оларның кадарган хойлары чыл бүрүде эки кыш ажар болгаш ам төрээн 250 хойдан алган хураганнар менди болуп турар.

Бода мал ажылында Сат Кончукай, Сат Эртин-оол, Куулар Очур-оол, Ондар Сүүр-оол болгаш өскелер-даа хөй чылдар иштинде ажылдаан болгаш ылаңгыя улуг байырлалдың бо чылында тус черниң бир инээнден-не 1200 кг сүттү чылда саар дээннер. Оон ыңай: 100 инекие онааштыр 85 бызааны, 100 хойдан-на 90 хураганны алырын хүлээнген, бир хойга онааштыр 2,2 кг дүктү кыргып алырлар.

Малчын өреге бүрүзү школа, ясли, бажың, кажаа тудуунга хереглээр 20 кубометр тудуг ыяжын, 6 кубометр токпакты соңгулда хүнү—март 12-ниң бетинде белеткээрин хүлээнгилээн.

Бо салбырның тудуг звенозу 1967 чылда 560 кубометр тудуг материалдарын белеткээш, малчыннарга эки шынарлыг чаа 5 квартираны, чаш малга 3 чаа кажааны тудар.

Салбырның Арыг-Бажы суурда малчыннарының, саанчыларының ажылдаарынга чамдык эки байдалдарны тургускан, чижээлээрге, ясли-де 20 уругларны хаара туткан, эге школада 35 өөренікчилер күрүнеиң долу хандырылгазында турар. Ында магазинниң ажылы база эки.

Бора-Шайда кижи болгаш мал эмчилери малчыннарны кезииринің бадылап кааан графигин ёзугаар ажылдап турар болгаш чоннуң хүндүткелин олар чедип алган. Ол болза кижи эмчизи В. Очур, мал эмчилери Ш. Сандый-оол, Моңгуш Окал-оол олар-дыр.

Б. КОНГАР.

КАА-ХЕМЧИЛЕРНИҢ ЭГЕЛЭЭШКИНИ

Чаа беш чылда мал ажылын хөгжүдериниң, эзт, сүт, дүк, чуурга бүдүрерин көвүдериниң талазы-биле көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң мурнуунда база улуг сорулгалар салдынган. Мал ажылының чем-суурун экижидип, ооң продуктулуун бедидеринге, продукцияның бот-үнезин чиигедиринге мал ажылында хөй күш кирер ажылдарны механизастаары чугула ужур-дузалыг. Мал ажылының фермаларын механизастаар сорулгаларга чыл бүрүде хөй янзы техниканы чорудуп турар. Чүгле бо чылын безин республиканың ажыл-агыйлары МП-200, ДА-3М, УДС-3 деп маркаларның 26 электри саалда хереклелин, мал чеми тарады сөөртүр 12 машинаны, өдек аштаар 7 кезек транспортёрну, суг дажыыр 4 машинаны, 46 котёлду, 30 суг чылдыкчыларын болгаш өске-даа хөй янзы техниканы алыр. Ол бүгү техниканың шупту өртээ 227 мың рубль болур.

Мал ажылының фермаларының механизастаашкыны амга чедир кошкак. Бо чылдың январь 1-ге чедир республиканың мыйыстыг бода мал фермаларында суг дажыыр ажыл 17,7, мал чеми дажыыры 3,1, өдек аштаар ажыл 13,2 хуу, а хаван фермаларында ол ажылдар тус-туста 32,1, 2,7 база 5,6 хуу механизастаттынган. Сүт-бараан фермаларында инек саар ажылдарның механизастаашкыны база кошкак. Ол чорук хол-биле кылыр ажылдарны көвүдедип турар болгаш продукцияның бот-үнезин аартадып келген. Бир центнер сүттүң ортумак бот-үнези республикада 16 рубль 86 көпеек болуп турда чамдык районнарда, чижээлээрге, Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында 22 рубль 59 көпеек, Таңды районда 27 рубль 65 көпеек, Улуг-Хем районда 30 рубль 73 көпеек болуп турар.

Хөй машиналар, ылаңгыя саалда агрегаттары үрелип турары-биле ажыглаттынмайн келген. Ооң кол чылдагааны оларның техниктиг ажаалдазын багай организастап келгенинде болур. Бо ажылды Каа-Хем, Бии-Хем районнарның ажыл-агыйларында эки тургусканы-биле мал, хаван фермаларының механизастаашкыны элээн эки болуп турарын айтыры чугула. Ол районнарның «Сельхозтехника» салбырларының тускай бригадалары ажыл-агыйларга барып ажылдап, саалда агрегаттарын тургузуп, оларның техниктиг ажаалдазын чорудуп, мал чеми, өдек, суг дажыыр хереклелдерни таарыштыр тургузуп, оларны бүдүрүкчүлүг ажылдадырынга көскү дузаны чедирип келгенин демдеглээри өөрүнчүг. Бо талазы-биле «Сельхозтехниканың» Каа-Хем район салбырының 1964 чылдан бээр чорудуп келген ажылының дуржулгазын өске районнарже нептередири чугула.

1964 чылда Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларында 12 саалда агрегадының чүгле 5-жи ажылдап, оларның техниктиг ажаалдазы кончуг кошкак турган. Районнуң ажыл-агыйларының мал, хаван фермаларының техниказының техниктиг ажаалдазын чорудуп эгелээринің мурнунда, «Сельхозтехниканың» ол район салбыры бистиң чуртувустуң «Сельхозтехника» каттыжышкынларының, салбырларының мурнакчы дуржулгазын өөренип көргеш, мал, хаван фермаларының техниказын септээр, чаартыр тускай специализастаттынган цехти бодунга ажыткан. Ажыл-агыйларның фермаларында техниканың техниктиг ажаалдазын доктаамал хынап, ферма ажылдакчыларынга бо талазы-биле боттуг дузаны чедирип турар ийи кижи составтыг звенону тургускаш, септелге мастерскаязын кырында тургускан автомашинаны аңаа быжыглаан. Чаа саттынган, септеттинген саалда агрегаттарын ол звено мамашиназынга чудуруп алгаш, фермаларга оларны тургузуп берип, а эрги саалда агрегаттарының болгаш өске-даа техниканың канчаар ажылдап турарын фермаларга баргаш, хынап көрүп, ону таарыштыр ажылдадырынга дузаны чедирип турар, а үрелген азы илчиреріп эргижирээн техниканы чаа техника азы артык кезектербиле септеп бээр. Ол ийи кижи составтыг звенонуң удуртукчузу эдикчи-мастер, а чолаачызы—механик кижи. Звенонуң удуртукчузу саалда агрегаттарының болгаш өске-даа техниканың техниктиг ажаалдазын кажан, канчаар чорутканын демдеглеп ап чоруур тускай журналдыг болгаш мал ажылының фермаларын кажан эргиирінің графигин тургузуп алган. Ол звенонуң кайы-бир ажыл-агыйга кылып берген ажылын ол ажыл-агыйның кол инженери демги журналга демдеглеп, адын салыр. Ол тускай звенонуң ажылы саанчыларның, ферма ажылдакчыларының күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн бедидеринге көскү дузаны чедирип турар апарган.

Амгы үеде районнуң ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларында бар 23 саалда агрегадының ажылы, оларның техниктиг ажаалдазы эки тургустунган. Ол тускай звенонуң удуртукчузу, эдикчи-мастер эш А. Бычков районнуң ажыл-агыйларының удуртукчуларының, тускай эртемнилерінің, ферма ажылдакчыларының хүндүткелин шудургу күш-ажылы-биле чедип алган. Эрткен чылын ооң удуртканы үш кижи составтыг звено «Октябрь 14 чылы», «Кызыл тук», «Коммунизмче орук», «Октябрь 30 чылы» колхозтарга баргаш мыйыстыг бода малдың 5 фермазынга сүт саар, суг дамчыдар ажылдарны механизастап, 4 фермага чылдылга системазын тургузуп, бир хаван кажаазын механизастап берген.

1967 чылда «Сельхозтехниканың» Каа-Хем район салбыры мыйыстыг бода малдың 3 фермазынга суг дамчыдылгазын, 4 фермага механиктиг саалданы, 6 фермага өдек дажыыр, бир фермага мал чеми дажыыр, 3 фермага чылдылга системазын кылып бээр керээни районнуң 6 колхозубиле чарган. Мал, хаван фермаларын механизастаар ажылче республиканың өске районнарының көдээ ажыл-агый бүдүрүлге эргеледдери-даа, «Сельхозтехника» каттыжышкыннары болгаш салбырлары-даа бо районда дег ындыг кичээнгейни салбайн турар.

Эрткен чылын республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының бригадалары 140 мың рубль хемчээлдиг ажылды кылыр турган, 165 мың рубль түңге кылза-даа, мал ажылының фермаларын механизастаар талазы-биле ажылдың планын күүсетпээн. Мыйыстыг бода мал фермаларынга 3800 баш малга суг дамчыдылгазын тургузар турган, херек кырында ону чүгле 1800 башка, өдек сөөртүр ажылдарны 2400 баш малга хамаарыштыр кылыр турган, чүгле 200 баш малга кылган. 13 чаа саалда агрегадын тургузар турган, чүгле 7-ни тургускан, а мал чеминин сөөртүлгезин механизастаар ажылдың планын чүгле 30 хуу күүсеткен. «Сельхозтехниканың» Чадаана, Тес-Хем каттыжышкыннары, Улуг-Хем район салбыры планнарын бир-даа көргүзүг талазы-биле күүсетпээнней. Республика каттыжышкынының чыл планының ниитизи-биле ажыр күүсеттингени школа, контора, мастерскаялар, тараа арыглаар пунктулар болгаш өске-даа черлерге чоруттунган механизация ажылдарын киириштиргени-биле болган.

1967 чылда республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкыны мал фермаларын механизастаар ажылдарны 210 мың рубль хемчээлге азы эрткен чылдыындан 1,5 катап хой түнге чорудар. Эрткен чылдың бо ажылдарын чорударынга төлевилел-хемчег документациязының чок болганы база шаптык болганын демдеглээр херек. Ажыл-агыйлар-биле керээ ёзугаар ажылдаар ындыг бюрону бисте ам тургускан.

Мал фермаларын механизастаар ажылдарның калбарын турары-биле база техниканың болбаазырап, нарынчып турары-биле мал фермаларынга тургускан техниканың техниктиг ажаалда-хайгааралынга боттуг дузаны чедирери «Сельхозтехника» каттыжышкынларының болгаш салбырларының дорт хүлээлгези болурун оларның удуртукчу ажылдакчылары медереп билзе чогуур. Техниканы бүдүрүкчүлүг ажыглаарын хандырарынга бо ажылды эге базым кылдыр көөрүн үеним негелдези бистиң мурнувуска салып турар. Бо талазы-биле каа-хемчилерниң эгелээшкинин республиканың бүгү ажыл-агыйларынче нептередири чугула.

И. ОЛДЫРЕВ,
республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының инженери.

Чер, суггарылга, ажыглал

Тыванын барыын талакы зоназынын хөй-хөй ажыл-агыйлары чыл бүрүде кандаашкындан болгаш күштүг хаттан өлген дээш хөй тарылгаларны үндүр бижип, хөй санныг тарааны болгаш ниитиниң мал ажылынга чемнерни чедир албайн турар. Ол дээрге ажыл-агыйга дөрт карылга болур. Республикага ындыг суггарылга чок черлерни интенсивтиг ажыглаарының айтырыы амга чедир шиитпирлеттинмээн. Мындыг чижекти ап көрөөлицер: «Тээли» совхоз сөөлгү үш чылда 3454 гектар шөлге кызыл-тас, арбай колдаан тарылгаларны үндүр бижээн, ол дээрге 220722 рубль түүнүг когаралдыр.

Ажыл-агыйлар чыл санында улуг когаралдарга түге таваржып турарыл? Мында олар боттары бурулуг. Агаар-бойдустуң таарымчалыг эвес байдалдарынче шуут чуй каап болбас. Суггарылга чок черлерни моон соңгаар ажыглаар дугайында айтырыга келгеш, чамдык удуртукчулар «оларны кагганы-ла дээре» деп, тодаргайлаарга, көдээ ажыл-агыйның ажыглалындан шуут үндүрер дээр саналдыг боон турар. Ындыг чугаа суггарылгалыг черлерлиг ажыл-агыйларда боон турар, а суггарылгалыг чери чок ажыл-агыйлар канчаарыл, ынчаш? Кандыг-даа ажыл-агый бо талазы-биле муңчулган херээ чок, суггарылга чок черлерге бодунуң хамаарылгазын, бодунуң агротехниказын өскертир херек.

Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйларында 12465 га тарылга шөлүнүң 56,6 хуузу суггарылгалыг. 1970 чылда суггарылгалыг черлериниң хемчээли түгле 70 хуу чедер. «Мурнакчы» колхозтуң бо чылын специализация талазы-биле көдээ ажыл-агый эргелелиге кирген материалын ап көөрге, 2000 гектар ажыг суггарылга чок черлерни моон соңгаар ажыглавас дээн. Ындыг черлерни ажыглаарындан чиик арга-биле чайлап алырын бодавайн, кайы бүгү байдалын өөренип көөр херек. 1966 чылда бо колхоз Чаңгыс-Терек ховузунга 643 га кызыл-тасты кандаашкындан каткан дээш үндүр бижээн. Июльдуң төнчүзүнде элбек чаашкын болу баарге, ол каткан кызыл-тас үнүп эгелээн, ынчалза-даа баш тыртта бергени-биле өөнделевейн барган. Бир эвес ол участокка кызыл-тастың орнунга чаңгыс чылдыг үнүштерни орай хуусаалыг тараан болза, колхоз оон хөй мал чемин алыр турган ийик. Суггарылга чок черлерге тарыыр культураны шын эвес шилип алганындан, тарылганың хуусаазын база шын эвес чорутканындан ажыл-агый бодун боду когараткан. «Тээли» совхоз биле «Мурнакчы» колхозка суггарылга чок черлерге гектардан ортумак дүжүт сөөлгү дөрт чылда түгле 1,3-тен 3,7 центнериниң аразында турган.

Агаар медээзиниң хайгааралындан алырга, барыын талакы районнарга чайын июль биле август айларда хөй өл-шык дүжер, азы 100—150 миллиметр чедер. Эрткен чылдың июль 16-да 34,4 мм, 29-та 35,2 мм өл-шык дүшкен. Суггарылга чок черлерни ажыглаарда мону барымдаалап, тарылгаларның хуусааларын шилип алыр херек.

Ажыл-агыйларның чамдык удуртукчулары дүжүттүң куду болганын түгле кандаашкында деп тайылбырлаарын оралдажып турар. Ол черле шын эвес. Ооң кол чылдагаанарының бирээзи чер ажылының культуразы чавыс болгаш агротехниканың бөдүүн неғелделерин сагыйын турары болур.

Көдээ ажыл-агый культураларының бедик болгаш туруштуг дүжүттерин алырынга суггарылга чок черлерже угландырган агротехниктиг хемчеглериниң бүгү комплексизин чорудары, колдуунда хөрөңге өлшыкты болгаш чемиштиг бүдүмелдерни камгалап, мөөнөп алыры шиитпирлиг ужур-дузалыг болур. Хөрөңге өл-шыкты мөөнөп алырының бир чугула түүлү чайгы аңдарыл болур. Улуг эвес-даа чаъстың өл-шыгын сиирип доктаадыры-биле чайын аңдарган шөлдериниң кырын ол дораан-на ажылдап кылыр херек.

Ындыг турбуже эрткен чылын районнуң ажыл-агыйлары чайгы чер аңдарылгазынче, ону ажылдап кылырынче чогуур кичээнгей салбаанар. Чайгы аңдарылганың планы 2400 га турда, күүсеткени 1799 га. Чамдык участоктарда чайгы аңдарылганы ажылдап кылганының шынары куду.

Суггарылга чок черлер хөй продукцияны берген тураан дээш түүү кылза чогуурул? Практикадан алырга, хөй ажыл-агыйлар ындыг черлерни ажылдап кылырда, чер-чериниң байдалын өөренип көрбейн, чаңгыс аай хеп-биле, часкы тарылга доозулган соонда, июньнуң ийиги чартыындан соңгаар чорудуп турар. Ындыг черлерге чайгы аңдарылганы оон эрте, чижээ, майда болгаш июньда чорудары ажыктыг болур. Түүге дизе, бирээде, хөрөңге өлшыкты, чемиштиг бүдүмелдерни мөөнөөрин хандырар, чайның дуртузунда ол аңдарган черлериниң ажаалдаалын болгаш бок үнүштер-биле эргежок чугула демиселди чорудуп четтигиптер; ийиде, ол үеде өл-шык улуг болганда, чер аңдарылгазы шынарлыг болур. 1966 чылда «Барлык» совхоз май айда суггарылга чок муң гектар хире черни аңдарып алган. Часкы тарылга планын күүсеринге белен чер четпейн баарга, демги аңдарган черинге чажылганы чорутган. Ол удур аңдарын тараан курган черден совхоз дүжүт албаан болгаш бо чылдың тарылгазынга аңдарып белеткээн эки чери чок арткан.

Бок үнүштерге удур демиселге чугула түүл предплужниктиг аңдазыннар-биле хөрөңнү аңдарары болур. Барыын талакы зонаның чамдык ажыл-агыйларында ону кылбайн турары харааданчыг.

Чайын болгаш күзүн аңдарган черлерни тарылга мурнунда шык базырып илиртээри, хөрөңнүң үстүкү каъдын үлдүртирин чурумчаан. 1966 чылда «Барлык» совхозка суггарылга чок участоктарга шык базырар илиртээшкиниң орнунга диштерлиг каток-биле хөрөңнү дескилей бастырган. Бо арга хөрөңге хөй өл-шыкты үр үеде мөөнөөн болгаш шөлдүң кырын хатка удур быжыктырган. Бистиң байдалдарывыска кончуг тааржыр болганда, бо арганы ажыглаары чугула деп саналдыг бис.

Суггарылга чок черлерге бок үнүштер-биле демиселге лущильникбиле үлдүредиишкинни чорудуп турар. Лущениени чорудары хөрөңнүң шыгын дыка үндүрер дээрзин агрономнар билир. Ынчангаш суггарылгалыг эвес черлерге лущениениң орнунга культивастаашкынны илиртээшкин-биле кады чорудары ажыктыг. Чайгы, күскү аңдарылганы каттышкан хереклелдиг агрегатбиле чорудары эң ажыктыг.

Суггарылга чок черлерге эң кол түүе — кандаашкынга шыдамыккай культураларны, сорттарны тарыыры болур. Ынчаарга тарылганың хуусаазы орай болур ужурлуг. Ындыг черлерге тараа культураларын тарын болур бе, болбас бе дээрзин үүс черниң тодаргай байдалдарындан болгаш ол чылдың агаар байдалындан хамаарыштыр көрээ чогуур. Эрткен чылын Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунга суггарылга чок черлерге тарылганың байдалын июльдуң эгезинде комиссия хынап көөрге, колдуунда кызыл-тастың «Мильтурум-553» деп сортун тараан болган. Моон түүе болбас-тыр дээш чамдык участоктарда тарылгаларны үндүр бижээн турган, колхоз оон дүжүт алырын кордавайн турган. Июльдуң ийиги он хонуунда чаъстаашкын болган. Чамдык участоктарның гектардан дүжүдү 15—17 центнер болган. Колхозчулар күзүн кээн кайгап турган. Кызыл-тастың бо сортунуң үнелиг шынары ол-дур.

Суггарылгалыг черлерлиг ажыл-агыйларга кызыл-тасты кургаг черге тараанының ажыы чок. Суггарылга чок черлерге мал чеми культураларны тарыыры ажыктыг, чамдык черлер кылымал одар-даа болгай-ла. Суггарылга чок черлерге кандаашкынга шыдамыккай культураларның бирээзи чимиза болур. Ол чиңге-тараадан, суладан эвээш өлшыкты негээр. Өй-шаанда ажаан алган чимиза малга хоолулуг чем болурундан аңгыда, крупа культуразы базе болур. Ындыг черлерге житняк, пырей дээн ышкаш хөй чылдың оттарын база тарын болур. Олар кандаашкынга бижыг туруштуг.

Тываның көдээ ажыл-агый дуржулга станциязы кандаачал ховузоназының суггарылга чок черлеринге көдээ ажыл-агый культураларын тарын өстүрүп ылаптыг өөренип көрүп, ооң агротехниказын ажылдап кылыры эргежок чугула деп саналдыг бис.

Ам үеде культуралар аайы-биле технологтуг карталарны тургузаарда, ажыл-агыйларның агрономнары суггарылга чок черлерге көдээ ажыл-агыйның кайы-даа культуразын өстүрер талазы-биле оларның бедик дүжүдүн алырын хандырар агротехниктиг хемчеглериниң бүгү комплексизин бодап кылыры эргежок чугула.

А. ТЫХЕЕВ,
Бай-Тайга районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол агроному.

А. ЖУРАВЛЕВ,
эргелелдиң инженер-чер тургузукчузу.

Механизаторларның үлүү

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң малчыннары ниитиниң малын ыштан хүр ажырып, чаш талын чидириг чокка камгалап алыр дээш амгы үеде шудургу ажылдап турарлар. Кышка белеткелди хынамчалыг чорутканы-биле артельдиң коданнарында байдал эки, ооңдаашкын кидин түүк чоруп турар.

Чамдык ыштаглардың девискээринде хар чок, колхозтуң механизаторлары суг, дош сөөртүп, коданнарны сугат-биле хандырып турар. Ыштаглаашкын эгезэннден бээр тракторист Ооржак Самданович Попуң-оол шанактыг трактор-биле ыштагларже 93 тонна сиген, 42 тонна саван, 25 тонна дош сөөртүп чедиргеи. 1965—1966 чылдың кыжынында ыштагларже дыка хөй мал чемин, дош, сугну сөөртүп чедиргеш, колхоз баштаар чериниң шаннал-макталын алган.

Совет эрге-чагырганың бежен чыл болур оюнга алдаркыткан социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин амыдыралга боттандырып, малдың баш санын өстүрер, продуктулуг чоруун бедидер дээш колхозчу малчыннар бар-ла аргаларны хереглеп, амыр-дыш дивейн ажылдап турарлар.

О. АРАКЧАА.

ДҮВҮРЕНЧИГ МЕДЭЭ

Бригаданы түге тарадыпканыл?

Тываның түгула тудугларының бирээзи «Тыва даг-дүгү» комбинаттың тудуу эгелээри билек ажылдап эгелээн бригадаларның бирээзи С. Мокраштың бригадазы турган.

Бригада каш чылдар дургузунда мурнакчыларның бирээзинге санаалып, ооң кежигүннери-даа тудугнуң элээн каш мергежилдерин чедип ап, коммунистиг күш-ажыл деп бедик ат дээш каш чыл улаштыр чаржып келген. Ийи чыл бурунгаар ол атты тывысканы биске улуг өөрүшкү болган. Бо дээрге бөдүүн ажылчын кижиниң амыдыралынга онза болуушкун-на болгай. Ынчалзажок партия болгаш профэвилел организациялары, участоктуң администрация чери бистиң ажылывысты чоорту сонуургавас апарганнар. Социалистиг чарыштың түүнелдерин-даа үндүрбес, түс-түс кижилериниң канчаар ажылдап турары-даа билдинмес апарган.

План күүседези база кудулап өгелээн. Ооң кол чылдагааны бисти кылыр ажыл-биле хандырбайн, ылангыя тудуг материалдары-биле үзүктелиишкинниг хандырып келгенинде деп санаар бис. Участоктуң начальниги коммунист эш Константинов бистиң негелдевисти чөптүү-биле хандырып бөөриниң орнунга, багай ажылдап турар силер дээш январь айда бригаданы дүжүрген.

Эргим редакция, коммунистиг күш-ажылдың адын эдилеп турган бистиң бригадавыс сандарап дүштү. Бо таварылга биске кончуг хомудан-чыг-дыр. Түге дээрге Октябрьның 50 чылынга алдар болдурган чарыш чер болганда калбарып, күш-ажылдың чаа-чаа коллективтери, бригадалары нептерен турар болгай. Биске дузалажырынарны дилединис. Бистиң талавыстан алдаг, частырыг турган болза, ону эдип алыр дээш ажыы-биле чугаалажыр-ла болгай. Ийи, чаңгыс кижи дээш ниити бригада дүшпес ужурлуг.

С. ЧЫДЫМ-ООЛ,
кран башкарыкчызы.

* * *

Ажылчын бижикчи эш С. Чыдым-оолдуң чагаазын «Шынның» корреспондентизи эш Талганчик хынааш, дараазында түүлдү бижээн.

Степан Мокрашка удуртурган комплексилиг бригада «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелели тургустунган хүнүнден эгелээш, 9 чыл иштинде улуг тудугга үзүктелиишкин чокка ажылдап келген. Бригада комбинаттың бирги эзлчээнинг болгаш аныяк Ак-Довурак хоорайда чурталганың, культура-амыдыралдың, бүдүрүлгениң тудугларынга ажылдап турган үезинде мурнакчыларның санынга кирип, партия, профэвилел органнарындан болгаш тудуг эргелелиниң администрациязындан мактал, шанналарны чаңгыс эвес удаа ап келген.

Бригаданың кежигүннери боттарының кызымакчай күш-ажылчы идеи-кейиниң түүнелинде бызаңчы, дашчы, бетонщик, крановщик дээш тудугнуң өске-даа мергежилдерин эки шиңгээдип, тудуг эргелелиниң база бир хоочун эки ажылдыг бригадазынга санадып турган.

Бүдүрүлгеге үре-түүнелдиг эки ажылдап келгенин барымдаалааш, ол бригадага 1965 чылда тудуг эргелелинде партия болгаш профэвилел организациялары коммунистиг күш-ажылдың бригадазы, а ооң кежигүннеринге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик атты тывысыпшаан, оларга херек демдектерин байырлал ёзузу-биле кадап бергеннер.

Бедик атты тывыскан соонда, ол бригаданың ажыл-чорудулгазының дугайында сагыш салыышкынны партия, профэвилел организациялары болгаш тудуг эргелелиниң администрациязы кошкаткан. 1966 чылдың ийиги чартыында доктаамал ажыл-биле, тудуг материалдары-биле четче хандырбаан ужурунда, хөй ажыл хүннери хей эртип, бригада кежигүннериниң ажыл телевири кудулаан.

Тудугжуларны доктаамал ажыл-биле, ылаңгыя тудуг материалдары-биле үзүктелиишкин чокка хандырып бээр дугайында бригада кежигүннериниң чөптүг негелделерин шиитпирлээриниң орнунга № 3 участоктуң начальниги эш Константинов бригаданы 1967 чылдың январь айда дүжүргеш, ооң кежигүннерин аңгы-аңгы объектилерже тарадыпкан.

Каш чыл дургузунда бригада кежигүннериниң коммунистиг күш-ажыл дээш туржуп келген чүткүлү ынчаар бүтпээн. Мокраштың удуртуп турганы дег ындыг мергежилдиг бригаданы белеткеп алырынга хөй үе-шээг негеттинер дээрзи билдингир. Ындыг турбуже, «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелинде партия организациязы (секретары эш Константинов, профэвилелдиң каттышкан комитеди (даргазы турган эш Гореев) бригадир Степан Мокраштың хуузунда четпестеринге үндезилээш, бүдүн бригаданы тарадып турары шын эвес.

Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш түгле коллективтер эвес, харын кижи бүрүзү ажылын планнап, кажан-даа көстүп көрбээн патриоттуг көдүрүүшкүн-биле ажылдап турар. Кижилер дугайында сагыш салыышкын бо хүннерде партия, профэвилел организацияларының удуртукчуларының хүн бүрүнүң кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

Эш Мокраштың удуртуп турганы коммунистиг күш-ажыл бригадазын тарадыпкан чылдагаанын СЭКП Барыын-Хемчик райкомнуң болгаш тудуг эргелелинде парткомнуң талазындан хандыр өөренип көргеш, ол бригаданың кежигүннериниң арга-мергежилин бүгү-эвилел ужур-дузалыг улуг тудугга чеп ажыглаар дугайында шын шиитпирлээри негеттинип турар.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корр.

Чагаалардан одуруглар

Ажыл-агыйның сүт-бараан фермаларының аразынга эрткен чылын калбарган социалистиг чарышка Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң № 1 сүт-бараан фермазының коллективи тиилекчи болган. Ол ферманың мурнакчы саанчылары Т. Чанчыммаа, К. Сурүнмаа оларның эрткен чылын инек бүрүзүнден сагган сүдү эштериниң хөй болган.

С. НАМЧАҢ.

* * *

Чөөп-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң Алдан-Маадыр салбырының чолаачызы, комсомолчу Ондар Өле эрткен чылын машиназын капитал септелге хуусаазын эртир чоруткаш, 692 литр кывар-чаар материалды камнап алган. Амгы үеде ол мал чеминиң сөөртүлгезинде эки ажылдап турар.

Ч. ОНДАР.

* * *

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң дирекциязы малчыннарже мал чеми сөөртүрүнүң шалыпчы он хонуун чарлааш, олче ажыл-агыйның механизаторларын, чолаачыларын, бүгү техниказын база чүдүрүкчү ажылчыннарны хаара тутган. Ол чарышка трактористер А. Ак-оол, С. Кара-оол, чолаачы С. Даш-оол, чүдүрүкчү С. Дуктуг-оол олар болгаш өскелер-даа, шупту 11 кижи тиилекчи болуп, кижи бүрүзү 5-тен 10 чедир акша-биле шаннаткан.

Я. ТАРГАН.

Даштыкыда Даштыкыда Даштыкыда

МАР-ның ДХМ-ниң удурланыышкыны

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). МАР-ның Даштыкы херектер министерствозу Пекинде моол элчин чериниң ажылдакчыларынга хамаарыштыр кыдат таланың калчаалыг болгаш каржы хөделиишкиннери-биле холбаштыр шиитпирлиг удурланыышкынны Кыдаттың МАР-да херектеринге түр бүзүреттирген кижизинге медеглээн деп, МОНЦАМЭ агентилел дыңнадып турар.

Февраль 5-те МАР-ның КУР-да элчин чериниң ажылдакчылары ССРЭ-ниң элчин чериниң ажылдакчыларының өг-буле нежигүннерин Төрээн чуртунче удээри-биле Пекин аэродромунга чеде берген үезинде кыдат хунвэйбиннер оларны үш ажыг шакта дозуп келген болгаш дорамчылап турган. Февраль 6-ның эртенинде МАР-ның элчин чериниң хаалгаларының чанынга мөңнешкен белүк хунвэйбиннер совет улустуң, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш чазааның адрезинге каржы нугулдэзшкиннерни кыдат болгаш орус дылдарга бижээн хуудустарны нудумчунуң тротуарларынга чыпшырган деп, удурланыышкында чугаалап турар.

Бодунуң удурланыышкынынга МАР-ның Даштыкы херектер министерствозу моол элчин чериниң ажыл-чорудулгазынга өй-тавында байдалдарны хандырар талазы-биле хемчеглерни алырын болгаш ооң ажылдакчыларының айыыл чок болурунуң магадылалын бээрин кыдат таладан негээн.

АКП ТК-ның Политбюрозунуң медеглели

ВЕНА. (СЭТА). Сөөлгү үеде Совет Эвилели-биле харылзааларны чидиглендиреринге чедирген кыдат удуртукчуларның хеделиишкиннерин «Австрияның Коммунистиг партиязы шиитпирлиг буруу шаап турар» деп, АКП ТК-ның Политбюрозунуң Кыдатта болуушкуннар дугайында медеглелинде чугаалап турар. Ук медеглелди «Фолькоштимме» солунга парлап үндүрген.

«Пекинде совет элчин черинге болгаш ооң ажылдакчыларынга удур халдаашкын Совет Эвилели биле Кыдаттың аразында күрүне харылзааларын үзерин күткүүр сорулганы салып турары бүгү чүведен иле-дир» деп, медеглелде оон ыңай айыткан.

«Бодунуң хосталгазы дээш демисежип турар маадырлыг вьетнам улуска экономика, политика, мораль болгаш шериг дузаламчызын көргүзер талазы-биле кол үүргени Совет Эвилели бодунга алганын» демдеглээш, АКП ТК-ның Политбюрозунуң айытканы: «Совет Эвилели-биле харылзааларны чидиглендирери чүгле америк империализмге ажыктыг болур».

«Кыдаттың антимарксисчи политиказы маадырлыг вьетнам улустуң эрге-ажыктарынга бүгү социалистиг күштериниң чаңгыс эвин болгаш кады ажылдажылыышкынарын бергедип турар» деп, медеглелдиң түүнелинде чугаалап турар.

АЗИЯ БОЛГАШ АФРИКА ЧУРТТАРЫНДА

1.682-НИ АҢДАРА АТКАН

Чедиги флоттуң авианосецтеринде, Мурнуу Вьетнамда болгаш Таиландыда турар америк самолёттар шпион сорулганы күүседири-биле февраль 8-те ВДР-ниң агаар делегминче Куангбинь, Хатинь, Тханьхоа, Шомбла болгаш өске-даа можуларның девискээринге каш удаа шуугуп кирген.

Вьетнам улус армияның агаардан халдаашкынга удур камгалалының кезектери февраль 8-те ВДР-ниң девискээринге ийи америк самолёттуң аңдара аткан. Вьетнам улус армияның дайынчылары ВДР-ниң Нгеан можуда девискээр сугларынче шуугуп кирген америк шериг кораблин боолаан болгаш бертиндирген.

Тодараттынган сан-медээлер-биле алырга, Вьетнамның Демократтыг Республиказының девискээринге аңдара аткан америк самолёттарның ниити саны 1.682 четкен.

ПАКИСТАНДА СОВЕТ ТУСКАЙ ЭРТЕМНИГЛЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

КАРАЧИ. Пакистанның үш районунда нефтини болгаш газты дилеп тывар талазы-биле техниктиг дузаламчыны Пакистанга көргүзүп турар совет тускай эртемнитлер — нефтичилер газ чыдар черин тыпкан. Нефть болгаш газ тывыын хөгүдер талазы-биле пакистан корпорацияның кол директору генерал Анвар Хан совет тускай эртемниглериниң ажылын бедин-биле үнелеп көрген. Барыын талакы хөй компаниялар нефть болгаш газ тывары оралдашкан, ынчалза-даа чедиишкин чок болган деп, ол медеглээн. Саң-хөө, техника болгаш тускай эртемниглер талазы-биле түгле совет дузаламчының ачызында чедиишкиннер чедип алдынганын Хан демдеглээн.

ДЕСКЕННЕР ДУГАЙЫНДА КОНГО-СУДАН ДУГУРЖУЛГА

БРАЗЗАВИЛЬ. Конго дескеннериниң баштайгы бөлүү Хартумдан Киншасада чедип келген. Конгонуң даштыкы херектер министри болгаш Суданның Конгода (Киншаса) элчини дескеннерни солужар дугайында конго-судан дугуржулгага ат салган. Африка чаңгыс эп организациязының болгаш КНО-нуң дескеннер дугайында керээ-бижиинге үндезилээш, Конгода (Киншаса) судан дескеннерни болгаш Суданда конго дескеннерни чурттарынче эгидип көжүрерин ийи талалар шиитпирлээн.

Парлалганың сан-медээлери-биле алырга, колдуунда Суданның мурнуу районнарындан келген 20.000 хире судан дескеннер бо үеде Конгода (Киншаса) чурттап турар.

АЛЖИР БИЛЕ КДО-НУҢ АРАЗЫНДА ДУГУРЖУЛГА

АЛЖИР. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң болгаш национал хөгжүлдениң айтыыларының талазы-биле национал институтту УДАР-ге тургузаар дугайында Алжир биле Күш-ажылдың делегей организациязының (КДО-нуң) аразында дуторжулгага ат салган.

Алжир үлетпүрүнге кадрлар белеткээр талазы-биле ажылдап турар кижилер чаа институтка өөренир болгаш мергежилин бедидер.

СОҢГУЛДА МУРНУНУҢ МИТИНГИЗИНГЕ БОЛГАН ЧӨҢГЭЭ

ДЕЛИ. Орисса штаттың административиг төвү — Бхуваньсвар хоорайга болган соңгулда мурнуунуң митингизинге чүве чугаалап турда Индияның премьер-министри Индира Гандиниң арынче чыылган кижилериниң иштинден хулиганнар даш октапкан болгаш балыглаан.

Хулиган болүк аныяктар премьер-министрге чүве чугаалаар арганы 50 минута иштинде бербейн, шаптыктап келген, ооң дараазында Индира Гандиниң турган индиринче даштарны октагылаан.

(СЭТА).

КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

Пекинде совет элчин чериниң чанынга антисоветчи калчаараашкын үшкү неделяда үргүлчүлеп турар. Элчин чери бүзээлээшкинде. Элчин чериниң бажыннарының бүгү ханаларынга болгаш ооң чоогунда кудумчуларга бужар-чудек антисоветчи лозуннарны болгаш плакаттарны чыпшырган. Чыылган хунвэйбиннер совет кижилериниң адрезинге алгы-кыышкы-биле кыжаныш турар. Элчин чериниң баарында одаглар ышталып турар. Совет кижилериниң овур-дүрзүзүн кылып алгаш, ону элчин чериниң хаалгаларының чанында өртедип турар. Бүгү хоорайда автомашиналарда тургусан ыыткыр радиону дамчыштыр Совет Эвилелинге удур калчаалыг алгы-кыышкы дыңналып турар.

Акы-дуңма социалистиг чурттардан эштериниң элээн каш автомашиналары бүзээлээшкинде совет хамаатыларынче ол чыылган үш-үдүрүм хулиганчы кижилериниң аразы-биле эртер арганы болган. Ол чорук кыдат эрге-чагыргаларының калчаалыг чоруун хайныктырып үндүрген. Күрүнелер аразында харылзааларның ниитиге хулээп көрдүнген нормаларын сагыыр ужурлуг КУР-нуң Даштыкы херектер министерствозу социалистиг чурттарның Пекинде дипломаттарынга «дыңнадыгны» чорудуп, бир эвес олар совет элчин чери-биле аргыжар болза, оларның айыыл чок болур чоруун магадылап болбас дугайын ында дыңнадып турар.

Элчин черинче кирер эжикте демир хаалгаларны үргедээн соонда элчин чериниң ажылдакчылары туруштуг чоруун көргүзүп, хунвэйбиннериниң ыйыышкынын доза шапкан. Дараазында хүнде хаалгаларны катап кылып алыр аргалыг болган.

Совет корреспондентилерге удур кара-туразында аажылаашкын үргүлчүлеп турар. «Телефон шугуму читкен» дээр чылдак-биле телефон дамчыштыр Москва-биле харылзажыр арганы бир хүн иштинде совет журналистерге бербейн келген.

* * *

Кыдатта эрге-чагырга дээш демисел чидигленген дугайын даштыкы агентилелдериниң болгаш солунларының Пекинден дыңнадыглары хереченлеп турар. Мао Цзэ-дунниң талалакчылары биле удурланыкчыларының аразында таварлажыышкын бүгү чуртта болуп турар деп, даштыкы корреспондентилер Пекинден дыңнадып турар. «Культура революциязы» дээр чүвениң инициаторлары Мао Цзэ-дунниң болгаш ооң бөлүүнүң политиказынга чуртта калбарган удурланыышкынны базары-биле күштерин мобилизастап турар.

ККП ТК болгаш КУР-нуң Күрүне төвүлели хунвэйбиннериниң болгаш цзаофаньчыларның «революстуг харылзааларны тургузары»-биле чадаг походтарын сокдадыр дугайында директиваны үндүрген. Бо шиитпирни тайылбырлавышаан, даштыкы парлалганың Пекинден дыңнадып турары: бир-тээ Кыдатта эрге-чагырга дээш демисел «чаа үе-чадаже кирген» төлээде, боттарының районнарынче ээп чаныңар деп айтыышкынны хунвэйбиннерге болгаш цзаофаньчыларга берген. Ол походтар-биле холбаштыр аъш-чем болгаш өске-даа барааннар чедишпейн турарын даштыкы корреспондентилер демдеглээн. Элээн районнарда халдавырлыг аарыглар нептерээн.

Информас агентилелдериниң корреспондентилериниң дамчытканы-биле алырга, болуушкуннарга шериг-ниң киржилгезинің дугайын хереченлеп турар плакаттар Пекинде көстүп келген. Бо плакаттардан ап көөрге, шериг кезектери Цзинань, Тайюнань, Шэньян хоорайларда, Хэнань болгаш Хэйлунцзяян можуларда Мао Цзэ-дунниң удурланыкчыларынга удур күштү ажыглаан.

Пекинден кээп турар дыңнадыглар мурнуку хевээр дыка чөрүшкек. Улусчу хосталга армиязының чамдык шериг кезектери Мао Цзэ-дуннуң талалакчыларынга каттышпаан деп бижип турар. Чижээ, «Нихон хүэйдзай» солунуң корреспондентизиниң дыңнатканы: кыдат шеригниң иштинде таарзынмас чоруктар бар, а Сонгу-Чөөн Кыдатта, иштики Моолда, Цзянси, Гуандун можуларда болгаш өске-даа районнарда шеригниң чамдык кезектери Мао Цзэ-дуннуң талалакчыларынга удурланып турар. Сычуань можуда Чэңду шериг округунга «культура революциязының» организакчылары шеригниң эң күштүг удурланыышкынына таварышкан. Ол Сычуань можуда 60 миллион ажыг кижи чурттан турар. Ол шериг округунда элээн шериг кезектери Мао Цзэ-дуннуң удурланыкчыларының талазынче ажыы-биле кирген болгаш январьның төнчүзүнден эгелээш цзаофаньчыларны болгаш хунвэйбиннерни күш-биле «базып турар». Япон солунуң бижээни-биле ап көөрге, хунвэйбиннериниң парлап үндүрген чарладларында чугаалап турары: шериг округунуң командылакчызы Хуан Синь-яньның болгаш ККП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ККП ТК-ның Мурнуу-Барыын Кыдатта бюрозунуң бирги секретары Ли Цзинь-цюаньның удуртулгазы-биле ол шериг округу Мао Цзэ-дуннуң удурланыкчыларының кол төлегинижи болу берген.

* * *

Кыдатта «культура революциязы» болгаш ооң болдурганы сандаргай чорук кыдат экономиканы буурадып дүжүреринге айыылды тургузуп турар. Кыдатта будурулге, демир орук транспорту болгаш хем харылзаазы элээн хире-чергези-биле сандараан. Экономика талазы-биле сандаргай чорук көдээ ажыл-агый коммуналарынче база нептерээн.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларының ортузунга дувүрээзин күштелген. Чамдык можуларда, а ол ышкаш Пекиниң районунда тараачыннарның ортузунга хөлээзшиннер болгаш таарзынмас чорук улгадып турар. Дыка хөй шериг кезектери Мао Цзэ-дунга чүдүп, чагыртырындан ойталап турар.

(СЭТА, февраль).

АКШ. «Вьетнам — вьетнамчыларга», «Өртендирер бомбалар чок болзун», «Шеригниң кемниг херектеннери болурунче бистиң солдаттарывысты албадаваңар»— Вьетнамда агрессияга удур чыскаалдың үезинде Лос-Анжелестиң чурттакчыларының негелдези ол болган. Пресс камерниң болгаш СЭТА-ның фотозу.

Лаос патриоттар атакалап турар

ХАНОЙ. (СЭТА). Лаостуң хосталганың улусчу армиязының дайынчылары Алдыы Лаоска январь 15-тен 20-ге чедир болган тулчуушкуннарның үезинде дайзынның 628 солдаттарын болгаш офицерлерин сандан үндүрген.

Лаос патриоттар ийи америк самолётту база аңдара аткан болгаш хөй санныг шериг чепсээн хунаап алган.

ШЫН
3-КҮ АРЫН
1967 ч. февраль 11.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЧЫЛДЫҢ НОМНАРЫ

ССРЭ—ном үндүрүлгезиниң эң улуг чурту

Чоокта чаа. Москванын ном магазиннериниң чанында номга ынак кижилериң бот-боттарының мурнун былаашкан чүве дег эдлчег манашкан турганы көрүп болур турган. «Делегей литературазының библиотеказы» деп 200 томнуг номга чагылганы чоруп турганы ол. Чагылганы чүгле чаңгыс шактың дургузунда чоруткан.

Совет хоорайларның болгаш суурларының ном магазиннериниң чанында чүгле ол хүн хөй чон чыылган дээр болза шын эвес болур ийик. Чонуң номга хереглели канчаар-даа аажок улуг. Совет Эвилелинде өөредилгениң ниизы-бүрү хевирлеринде 71 миллион ажыг кижи хаара туттунган. А ном номчуурунга ынак кижилер оон гаш катап хөй. Чүгле Күрүнениң В. И. Ленин аттыг библиотеказында номчукчуларның саны безин 240 мүн ажыг.

Совет Эвилелиниң ном үндүрер черлери чыл бүрүде-ле барык 76 мүн номнарны болгаш брошюраларны үндүрүп турар, оларның нييти тиражы бир миллиард 300 мүн экземпляр ажыл турар. Чуртта 8 мүн хире солун болгаш барык 4 мүн хире журналдар үнүп турар. Оларның бир угда үнер тиражы 240 миллион экземпляр ажып турар.

ЮНЕСКО-нуң тускай медээзин өзугаар алырга, Совет Эвилели бүгү делегейниң ном продукциязының дөрттүн бир кезиин парлап үндүрүп турар. Бо беш чылда (1966—1970 чылдар) ном үндүрүлгези 25 хуурга өзер. 1970 чылда оларның тиражы бүдүн чартык миллиард экземплярдан хөй болур.

Совет номнарны ССРЭ-ниң улустарының 89 дылында болгаш дашты кы 51 дылда үндүрүп турар. Совет эрге-чагырганың чылдарында 2 миллион ажыг аттарлыг номнарны үндүрген. Бо дээрге өртөн 400 чылдарда үндүрген бүгү номнардан 4,5 катап хөй-дүр. Октябрьның Социалистиг Улуг революциязына чедир хаанныг Россияның 40 ажыг национал улустары шуут бижик-билиг чок чораан. Бо хүннерде ол национал улустарның дылында мүнмүн экземпляр тиражтыг номнар үнүп турар. Шаандагы дүмбей каранғы черлерде ам ном хүн бүрүнүң хереглели апарган. Чижээ, Казахстанга 1913 чылда чүгле 13 аттыг ном үнген болза 1965 чылда бүдүн чартык мүн ажыг аттыг номнар үнген.

Даштыкы күрүнелер чүгле орус эвес, харын бүгү хөй национал-дыг совет литератураны хүлээп көөр ужурга таваржып турар. Киргиз Чингиз Айтматовту Индияның, Финляндияның, Турциялың, Югославияның болгаш өске-даа чурттарының номчукчулары билир. Оон чогаалдарын даштыкының 15 дылында 34 катап үндүрген. Украин чогаалчы Олесь Гончарның номнарын даштыкының ном үндүрер 63 чери 13 дылга үндүрген.

Совет кижилериң даштыкы чурттарның культуразынга сонуургалы канчаар-даа аажок бедик. ЮНЕСКО-нуң медээзин өзугаар алырга, Совет Эвилели очулга литературазын Англиядан 9, Япониядан 4,5, АКШ-тан 4 катап хөйнү үндүрүп турар.

Совет ном рыногу канчаар-даа аажок байлак, а юбилейлиг 1967 чылда ном үндүрер черлер бодунун продукциязын улам хөйнү бүдүрер.

Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 50 чыл өөн демдеглеп турган, совет кижилер бодунуң социалистиг күрүнезинин эрткен алдарлыг оруун утпаан, сактып бодаарлар. Олар, ылаңгыя аныяктар чонуң революция, хамааты дайының чылдарында кылган маадырлыг чоруун, чаа культураның тургустунганын, Төрөөн чурттун кайгамчык ажылдакчыларының дугайын билип алыксаарлар.

Төп ном үндүрер черлер үстүнде айтырыгга харыы кылдыр 1967 чылда 11,5 мүн ниизы-бүрү аттарлыг номнарны болгаш брошюраларны үндүрер, оларның нييти тиражы 230 миллион экземплярдан хөй болур. Республикаларның ном үндүрер черлериниң номнарының тиражы барык миллиард экземпляр чедер. Бир мүн хире аттыг номнарны Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының байырлалында тураскаар. Оларның 345-ži эрилелдешкен республикаларга үнер.

Владимир Ильич Ленинге тураскааган номнарже онза кичээнгейни угландырган. Оон чогаалдарының 55 томнуг чыындызының немелде тиражы үнер. «Прогресс» деп ном үндүрер чер В. И. Ленинниң чогаалдарының 40 томнуг чыындызын англи, француз болгаш фин дылдар кырынга үндүрер. «Художественная литература» деп ном үндүрер чер «В. И. Ленин литература болгаш уран үүл дугайында» деп номну үндүрер. Политиктиг номнар үндүрер чер ленинниаңның 5 томнуг үндүрүлгезин доозар.

Бо чылын үндүрер бүгү номнарның үштүн бир кезин эртем-техниктиг литература болур.

Тускай белектерге таарыштыр үндүрер бөлүкке Александр Блоктун «Он ийи», Владимир Маяковскийниң «Владимир Ильич Ленин» деп номнарын үндүрер. Шүлүкке хандыкшылдыг кижилер ССРЭ-ниң улустарының 597 шүлүкчүлери ажылын киирген библиотеканы алырлар.

Юбилейлиг чылдың литературазының байлак болгаш хөй ниизылыын санаары безин берге. Чүнү чок дээр, ында «Делегейниң уран үүл тураскаалдары» деп чурук-биле байлак дериттинген 18 томнуг үндүрүлгениң бирги тому-даа, «Делегейниң хоорайлары болгаш музейлери» деп бөлүк-даа, Эрмитажтың альбомнары-даа, «Төөгүнүң маадырлыг арыннары» деп фотоальбом-даа бар... Чүгле чаңгыс «Аныяк гвардия» деп ном үндүрер чер 400 ажыг номнарны үндүрер.

ССРЭ-ниң ном үндүрер черлери 1967 чылда даштыкыга 20 ярмаркаларга болгаш делгелгелерге киржир. Монреальга ажыттынар делегей делгелгезинче 1000 номну чоруткан. А күзүн Москванын «Сокольники» деп парыгынга ажыттынар делегейниң ном делгелгезинге Совет Эвилелиниң номнары эң калбаа-биле кирген турар.

(ПМА).

СПОРТ

ЧЕМПИОННАР ИЛЕРЭЭН

«Тыва АССР-ниң хостуг хүреш талазы-биле хуунуң бирги чери дээш маргылдаа февральдың 5—7 хүннеринде болур» деп бижип каан чарлал Ак-Довуракты кудумчуларынга кеступ келген.

Улуг-даа, биче-даа кижилериң аразында ол хүннерде мөге дугайында чугаалар эртенден эгелээш, орай кежээге чедир уламчылап турган. Каш хонукта четтикпейн манап турганы маргылдаа хүнү воскресенье-даа келген.

Эртенгиниң 11 шак четпээнде, Ак-Довуракты Культура бажыңының улуг залынче уруг дарын эдерткен, бүдүн өг-булези-биле-даа келгеннер долуп-ла турган. Зал шыгырт доолдур эдеттинген сөөлүнде, маргылдааның киржикчилери спортчу хевин кеттингеш, парадче үнүптерге, көрүкчүлер адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Мөчек шыганнарлыг, шупту-ла шилиттинген аныяк мөгелерни сценага көөрге магаданчыг. Судья В. Тыртый-оол парадтың киржикчилерин командылааш, Ак-Довуракта хоорайның спорт чөвүлелиниң даргазы В. Поэтниковка маргылдааны эгелээринге киржикчилер белен деп рапорттаан. В. Поэтников хоорайның бүгү чурттакчы чонунуң болгаш күш-культуржуларының мурнуудан мөгелерге байыр чедирбишаан, спортчу чедишкиннерни күзээн. Оон сөөлүнде спорт ниитилелдериниң болгаш организацияларының республика чөвүлелиниң даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң спорт мастери И. Хасанов маргылдааның сорулгазының дугайын чугаалаан.

Республиканың хууда бирги чери дээш маргылдаага тиилээн мөгелер РСФСР-ниң улустарының IV Спартакиадазының Сибирь зоназынга февраль 23-тен эгелээш, 27-ге чедир Кемерово хоорайга Тыванын спортчу алдарын камгалап чоруурлар. Ынчангаш мөге бүрүзү спортчу мергежилин бедидип. Совет эрге-чагырганың 50 чыл болур байырлалынга эки чедишкиннерлиг ужуражыр дээш, манаа багай эвес белет келдиг келгеннер.

Парад соонда, баштайла 63 килограмм чедир деңзилиг мөгелер таварышкан. Бир дугаарында Кызылдың № 35 профессионал-техникти ниг училищезинден Борхонов-биле Бай-Тайга районнуң төлээзи Байсоол хүрешкен. Байсоол Борхоновту чан баштааш, черге дүжүргеш, 2 санны чедип алган, ынчалза-даа ол 5 минута сөөлүнде Борхоновка арыг октаттырган. Оон дараазында Барыын-Хемчик районнуң Аянгаты ортумак школазының башкызы Байланоол бодунуң таварышкан онаан минута-даа четпээнде, чараш октаан. Бо деңзиниң мөгелери ол хүн ийи-ийи удаа таварышкылаан. Эң ылаңгыя республиканың орук-тудуг эргелелиниң инженери Николай Мумба өскелерден шыырак хүрешкен.

52 килограмм чедир деңзилиг мөгелериниң аразындан радио болгаш телевидение талазы-биле комитеттиң ажылдакчызы Сонам Байыр, а оон өру деңзилгаерден Ак-Довуракты электриги Федор Ондар олар аштырышкын чок, баштайгы хүнде чараш, аваангыр хүрежир талазы-биле көрүкчүлериниң макталын чедип алганнар. Ийиги хүнде чартык аар деңзиге Ооржак Дапыл Иван Вильмовту (Кызыл) октаан, тиилекчи болуп үнген.

Маргылдааның ийиги-үшкү хүннеринде базала залды шыгырт доолдур көрүкчүлер чыылган. Моон алгаш көөрге, ак-довуракчылар болгаш кызыл-мажалыкчылар республика шугуму-биле чоруткан бо маргылдааны улуг сонуургал-биле көргени тодаргай. Шак мындыг маргылдааны моон сонгаар районнар болгаш Ак-Довурак, Хову-Аксы дээн ышкан улуг улетпүр, будурулге тептеринге эрттирип турары черле күзенчиг.

Маргылдааның үшкү хүнүнде 63 кг деңзилигдерден Монгуш Байлан-оол (Барыын-Хемчик) биле Ооржак Хирлигбей олар таварлажып, чаңгыс чер чурттуг эжи Хирлигбейни Байлан-оол 4 минутаның бодунда октаан. Кызылдың музыка училищезинин сургуулу Ооржак Карат Улуг-Хем районнуң төлээзи Николай Хайдан-оол биле хаймнашкаш, 1,5 шиткел санының кайызы-даа алганнар. Барыын-Хемчиктен Ооржак Артис-оолду Николай Мумба (Кызыл) арай боорда сөөлгү минутада октаар ужурга таварышкан.

Үш хүн үргүлчүлээн маргылдааның сөөлүнде эң чиик деңзиге Сонам Байыр (Кызыл), чиик деңзиге Федор Ондар (Ак-Довурак), 63 кг-ның деңзизинге Николай Мумба (Кызыл), 70-ниң деңзизинге Бөлдеп Кадр-оол (Кызыл), 78-ке Семён Бедарев (Кызыл), чартык аар деңзиге Ооржак Дапыл олар тиилекчилер болуп, хостуг хүреш талазы-биле юбилейлиг чылда республика чемпиону деп хөрөк демдээ-биле база чемпионнуң лентазы-биле шаңнатканнар. Оларга республиканың спорт чөвүлелиниң мактал бижиктерин базаа тывыскан.

Ам маргылдааның тиилекчилери хостуг хүрештің аона маргылдаазынга киржирге-биле Кызылда белеткелди эрттирип турарлар.

ЧУРУКТА: Ак-Довуракты спорт чөвүлелиниң даргазы эш В. Поэтниковтуң Ооржак Дапылга шаңнал тыпсып турары.

А. КУМАЯК.
Фото авторнуу.

ЧАГААЖЫГАШ

Сөзү М. ДОРЖУНУУ.
Аялгазы Т. ОПАР-ООЛДУУ.

Чагаа хавы, чагаа хавы!
Чаражымче дүрген ужук.
Аккыр саазын арным болуп,
Амыраамны амыратсын.
Сеткилимниң ханызындан
Сени далаш үдеп тура,
Шынчы сарыым чараш арнын
Сыннар ажыр көрүп чор мен.
Барбас, четпес чери турбас,
Маркалыг чагаа хавы,
Чүден артык чаражымга
Чүрээм одун чедирип кер.

М. ӨЛЧЕЙ-ООЛ.

Чартык чүс чыл

Мээң чуртум назы-хары —
Беженги чыл эжиин ажып,
Бозаганы артап турда,
Бодалдардан салдынмадым
Чартык чүс чыл!.. Бодап көөрге,
Чаргы турбас кыска хуусаа.
Чаңгыс кижи назынын-даа
Чамай тутпас эвээш үе.
Мээң чуртум ынчанмыже
Бежен чылды өкпелевээн.
Хосталганы хөлгеленгеш.
Хоозуралды ырак каапкан.
Кижен, кастаан адыргаштың,
Сала каапкан шилги дай дег,
Кижи четпээн делгемнерже
Сайзыралдыг чоруп орар...
Эрткен орук—шаптааралдыг
Дайын-чаалар, моондак хөй бо,—
Эки чуртум сыныш кынмаан,
Дадай, дивээн, чандыр баспаан...
Октябрьдан төрүттүнген
Оранымның төлү болгаш.
Бежен чылды, назыным дег,
Бедиктерде уткып тур мен.
Коммунизм—тоол эвес,
Коданынче кирип келдим.
Мээң чуртум, чонумну дээш.
Берзенипкен тутчуп тур мен!

КАЯА, ЧҮҮ БОЛГАНЫЛ?

ИЖЭЭНДЕ ИЙИ БАШ

Киров областың Даровск районунда Волманг суурнуң чурттакчызы И. Мальцев суур чоогунда арыгга агаарлап алырын шиитпирлээш, боозун чүктепкеш базыпкан. Арыг иштинге базып турда, хевертен ооң Пальма деп ыды эзрип эгелээн. Ылавылап көөрге, адыг ижээнинге таваржы берип-тир.

Ону боолаар борбак оок чок болган кижиң суурже катап чүгүрген болгаш кожазында чурттап турар ийи кижини эдертип алгаш кээрге, ыды чоруй барган болган. Адыг база чоруй барган хире.

Ижээн кыдыныңа балды-биле ажылдап, сүүр ыяш-биле ынаар чушкуурга безин сураг. Дары октаан боо-даа аткан, база-ла сураг. Ынчаар орта кады келген кожазы Николай ижээнче кирерин шиитпирлээш, оожум кирипкен. Хенертен адыгның кыпсынчыг алгызы кускуннапкан болгаш ижээн аксынга ийи баш көстүп келген. Адыг-даа, Николай-даа мурнап үнерин оралдашкан чүткүп турганнар. Даштын турган улус адыгны боолаар дээрге чанында кижиге дээптер хире, ынчангаш Николайның адазы Синпов балды-биле адыгның бажынче тутсупкан. Адыг чындырап бады барган, а Николай холдарында бичии шыйбактарлыг үнүп келген.

Адыгны деңзилээрге 10 пуд болган.

Дээвиир адааның чажыды

Днепропетровск областың Знаменовка суурунуң бир чурттакчызының бора тоолайы чеди оолдарының карактары безин ажылбаанда чидирипкен. Бажың иштин, адаан дүнмерлей дилээн, кайда-даа чок болган. Бажыңның ээзи чөгелин төндүргеш, бора тоолай оолдарын черлик ыт чиппкен боор деп бодаан. Чартык ай хире болганда, ол бажыңның кырынче үне бергеш кайгаан: бажыңның моортайы чиде берген бора тоолай оолдарын эмзирип чыткан.

Даглар дугайында шүлүктер

Расул ГАМЗАТОВ.

Ленинчи шаңналдың лауреады, авар шүлүкчү.

Перси хаанга ыраажылар эңме-тикчок,
Бедик дээрже үндүр мактап турган дижир.
Канчаар хегжеп, сыырарындан эгелээштиң,
Каас-коя чурталгазын алгаан дижир.
Меңги бөрттүг даглар йөрээн ыраажылар
Бегниинден-даа ыракта хөй болу берген,
Алаан-садта мыжырашкан куштардан-даа
Арбын дизе, хөөрем чок боор, номчукчулар.
Хөлегелиг капшалдарны, чалымнарны,
Хөлчок чараш чурумалды дыргын бижээн
Булук хөөлбээн аксывытса, күжүр даглар:
«Бурган, өршээ! Дүштүвүс!»—дел чанныраар боор.
Казбектиң, Эльбрустуң дугайында
Хамык-ла бар шүлүктерни оваалапса,
Эчис барып, маргыжардан чалданмас мен:
Эльбрустан дудак чок даг болур дээр мен.
Үе-дүпте чаартынгылаан даглар алгаан,
Үелешпес, чүүлдешпес-даа йөрээл долган,
Мырыңай-ла чөнүп калган, бир-хеп ырлар
Мынчага дээр дыңналбышаан— хараааданчыг.
Эрги ырны ол-ла хевээр дакпырлай бээр,
Эрги хептен чарлып чадаан шүлүкчүлер
Адазының злеп калган бөргүн кеткен,
Аазы кеппээн оолдарга дөмей боор-дур.
Кавказтың даан оода чаңгыс көрбейн чыгаш
Кайгамчыктыг шыпшык бажын даап йөрээр.
Вагон еттүр шывараш дээн даглар ийин
Бакылааш-ла, алганыптар «мергеннер» бар:
«Харлыг, бедик дагларымның эжизин аар!
Кажан барып силерни көөр ирги мен аар?!
Бакка-соокка аяннап каан алгаг-йөрээл
Парлаттынып үнүп кээри хомуданчыг.
Шүлүк номун чурукчувус тулдур каастаар:
Шүүргедээн эзир олчаан кестүп келир;
Адаан орта селбер-селбер булут чурааш.
Артында-ла, шорааннарга кедириптер;
Оон-даа куду чуруун улам тодарадып.
Оваадайлыг кадарчыны сомнай шээп каар.
Кончуг чараш даглар чураан, каас номнар
Хоорайларның делгиирлерин иштей кааптар.
Хөөнү сынныг сургуул ыыстар ону көргеш,
Хостуг шагын, көпеезн аа төтчеглеп каар.
Демги номун орай каксы ажа соп аар,
Деппиже-ле шүлүкчүге ушкажыптар:
«Харлыг, бедик дагларымның эжизин аар!
Кажан барып силерни көөр ирги мен аар?!...»
Дептеримни шимеп каастаар апарзыңза.
Адын билбес чуруикчум сээ чанныр көрейн;
Дээрде булут дээринге-ле шөлээн чорзун,
Ак-ак баштыг дагларны-даа оюп каавыт.
Кадыр-каъстыг ырак-узак капшалдарже
Каалама орук салган ажылчынны,
Хедер даглы хээндектей чарып, тараан
Кедек черим колхозчузун чуруп көрем.
Эмдик чыткан хөй суг хемни чаажыктырган
Эрес-дидим кижилериң ижин көргүс.
Шириин-дошкун бойдус чаарткан эртемденни
Чимис-каттың ажаакчызын база неме.
Эзер-Даглың шыпшыын орта тукту чалаан
Эзир түрлүг оолдарны алдаржыт, эш!
Оон ыңай, улуу-биле дилеп тур мен:
Орус кысты—Ленаны албан чуру.
Салам чаъжын дээрбектей өруп алган,
Чараш кысты сагындырбас аргам чогул:
Даглыг черим ажы-төлүн өөредир дээш,
Дагестанга Москвадан келген кижи.
Ынчангаштың булуттарны, туругларны,
Ында турган чуңманы-даа дүвүретпейн,
Номум орта эрес-дидим кижилерни —
Новаторжу дагжыларны чуруп каап көр,
Улузувус, автор, черим — ынчан шупту:
«Улуу-биле четтирдивис!»—дижир ийик.
Ол-ла бүгү бүтпейн барза, ынчан канчаар,
Орук башка тараар-дыр бис, буруудатпа!
Эзн дагга чүну кылып орар деп бис?,—
Эрте дээре шынаадыва дүжүп кээп көр!

Очулдурган Салчак МОЛДУРГА.

МЕРГЕН УГААННЫГ ДАҢГЫНА

(АФГАН УЛУСТУҢ ТООЛУ)

Бир-ле катап оруктап чараш херээжен чоруп орган. Ол чараш херээженни эр кижи эскерип кааш, соондан эдертир базып-ла чораан. Чараш херээжен хая көрүп келгеш, оон мынча деп айтырган:

— Чүге мени кедеп, соомдан эдертир базып-ла орар сен, мээң танывазым кижи?

— Кайгамчыктыг чараштарның чаражы-дыр сен, ынчангаш сеңээ ынакшый бердим — деп, танывазы кижи харылаан.

Херээжен хүлүмзүрээш, мынча дээн:

— Мээң соомдан дуңмам чоруп орар. Оон чодураа дег карактары дүнекі дээр-ле. Ол дээрге менден он катап чараш уруг.

Эр кижи ону дыңнааш, өөрээнинден дедир салып-ла каан.

Карак-кулак чок маңнап-ла, маңнап-ла оргаш, көрүптерге: мурнунда ушпа кырган кадай үзеңнедип базып орган. Эр кижи хорадааныдан дүкпүртүнүкеш, дедир демги аныяк чараш таңгынаның соонче халып чорупкан. Аңаа ыыртыр четкеш, мынча дээн:

— Меня чүге мегеледин?

— Чок, сен мени мегелептің ышкажыл! Бир эвес меңээ ылап ынак болган болзуңза, ынаар барбас ужурлуг сен.

Оон эр кижи ылтканындан, бодунуң оруун оруктап чорупкан-дыр оо!

ЧУРУКТА: Чөөн-Хемчик районнуң «Каргыраа болгаш сыгыт» ансамблиниң күүседикчилери республика коруудезиниң үезинде.
А. АЙРНИҢ фотозу.

40-ден 5.000 мүн чедир

1947 чылда үндүрген Күрүненик 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чэзшикининиң талазы-биле ойнаашкынның 115-ии тиражы январь 30-де Москва хоорайга болган.

Тиражта чэзшикинниң бир разрядынга 465020 рубль нييти түңнүг 8500 ойнаашкыннар таварышкан.

1966 чылда үндүрген Күрүненик 3 хуулуг иштики ойнаашкынныг чэзшикининиң талазы-биле ойнаашкынның 5-ки тиражы 1967 чылдың февраль 15-те Днепропетровск хоорайга болур.

Тираж бүрүзүнде чэзшикинниң бир разрядынга 512560 рубль нييти түңнүг 9400 ойнаашкыннар таваржыр.

Хостуу-биле эргилип турар чэзшикиннерниң облигацияларының талазы-биле кол тиражтарга 40-ден 5.000 чедир рубльди ойнап ап болур.

Хамаатылар! Хостуу-биле эргилип турар чэзшикиннерниң талазы-биле ойнаашкыннарның 15 тиражы 1967 чылда болурун утпаңар.

Хостуу-биле эргилип турар чэзшикиннерниң облигацияларын садып алыңар!

Ойнаашкыннарның тиражтарынга киржиңер!

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛЕЛИ.

КИНО

ФЕВРАЛЬ 11-ДЕ

«НАҢЫРАЛ»: «Океанда ис» 10, «Дамчыктыг өлүмнүң чыргалында» 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: Ургларга дириг-чуруктар 10, «Ынакшыырын хоруп тур» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кроштуң ужуралдары» 10.30, 2.40, «Аккыр ак аистер» 12.30, 4.40, 6.40, 8.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чылдактыг куда» 3, 4.50 6.40, 8.30 шактарда.

Редактор К. К. КУДАЖИ

редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24—63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, 25-38, хармысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киргизиниң 23-54, агитация болгаш пропаганда киргизиниң 37-13, кодээ ажыл-агый киргизиниң 21-47, үлетүүр киргизиниң 22-64 чаагы, ажылчын болгаш кодээ корреспондентилер баа совет турузуг болгаш амыдырал киргизиниң 21-27, иштики информация киргизиниң 20—60, бухгалтериниң 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн бараанда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлаага эргелелиниң типографиязы. (Кызыл Щетинкин—Кравченко кудумчузу, 1.). ТС—01222.